POLSKI FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki Standardowe 2014 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2016

Wyniki Standardowe 2014 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż. Zbigniew Floriańczyk
dr inż. Dariusz Osuch
mgr inż. Renata Płonka

Warszawa 2016

Redakcja techniczna
Grażyna Nachtman
Rafał Tarasiuk

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-607-6

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne 7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN 8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury 8
1.2. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk 9
1.3. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie 10
1.4. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze 10
1.5. Pole obserwacji Polskiego FADN 11
2. Analiza Wyników Standardowych 12
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych 12
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych 12
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych 15
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej 37
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej 37
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej 40
Wnioski 59

Spis wykresów

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury ... 8
Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk ... 9
Wykres 1.3-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie ... 10
Wykres 1.4-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze ... 11
Wykres 1.5-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN ... 11
Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych ... 12
Wykres 2.1-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU) ... 13
Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU) ... 13
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych ... 14
Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo wg. typów rolniczych ... 15
Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa wg. typów rolniczych ... 16
Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 17
Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem wg. typów rolniczych ... 18
Wykres 2.1-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem wg. typów rolniczych ... 19
Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU wg. typów rolniczych ... 20
Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 21
Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem wg. typów rolniczych ... 22
Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem wg. typów rolniczych ... 23
Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem wg. typów rolniczych ... 23
Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich wg. typów rolniczych ... 24
Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 25
Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 26
Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wg. typów rolniczych ... 27
Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto wg. typów rolniczych ... 27
Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha wg. typów rolniczych ... 28
Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU wg. typów rolniczych ... 29
Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. typów rolniczych ... 29
Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. typów rolniczych ... 30
Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego wg. typów rolniczych ... 31
Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych wg. typów rolniczych ... 32
Wykres 2.1-26 Dochód z rodz. gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych wg. typów rolniczych ... 32
Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 33
Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 34
Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 35
Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych ... 35
Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem wg. typów rolniczych ... 36
Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej ... 37

Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU) 38
Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU) 38
Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej 39
Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo wg. klas wielkości ekonomicznej 40
Wykres 2.2-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa wg. klas wielkości ekonomicznej 41
Wykres 2.2-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 41
Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej 42
Wykres 2.2-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej 43
Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU wg. klas wielkości ekonomicznej 43
Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 44
Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej 45
Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej 45
Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej 46
Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich wg. klas wielkości ekonomicznej 47
Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 47
Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 48
Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wg. klas wielkości ekonomicznej 48
Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto wg. klas wielkości ekonomicznej 49
Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha wg. klas wielkości ekonomicznej 50
Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU wg. klas wielkości ekonomicznej 51
Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. klas wielkości ekonomicznej 51
Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. klas wielkości ekonomicznej 52
Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego wg. klas wielkości ekonomicznej 53
Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej ..54
Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 55
Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 55
Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 56
Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 57
Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej 57
Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej 58

Wykaz skrótów

AWU	–	jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	–	Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	–	gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	–	Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	–	Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	–	europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	–	Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	–	oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro".
euro	–	jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	–	europejski Urząd Statystyczny.
FADN	–	Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	–	jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	–	Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	–	Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	–	Komisja Europejska.
LFA	–	obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang Less Favoured Areas).
LU	–	jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	–	działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	–	System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	–	Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	–	Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	–	ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	–	użytki rolne.
WTGR	–	Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	–	Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych[1].

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2014. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w Polsce[2], w analizowanym roku obejmowało 730 861 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa w próbie, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007"[3], stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2014 r.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że typ rolniczy „zwierzęta ziarnożerne" obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w kraju i w poszczególnych Regionach FADN, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw, wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności. Szczegółowa analiza sytuacji ekonomicznej gospodarstw w ujęciu regionalnym jest jednak przedmiotem odrębnych opracowań[4].

---

[1] Floriańczyk Z.; Osuch D.; Płonka R: Wyniki Standardowe 2014 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015.

[2] Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN dla roku obrachunkowego 2014, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

[3] Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007" dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2007" dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

[4] Szczegółowe informacje na temat wyników uzyskanych przez gospodarstwa rolne w poszczególnych regionach FADN można znaleźć:

a. Mikołajczyk I.; Wituszyńska A.: Wyniki Standardowe 2014 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 785 Pomorze i Mazury Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.
b. Puchalska M.; Smolik A., Żurakowska J.: Wyniki Standardowe 2014 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 790 Wielkopolska i Śląsk Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.
c. Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2014 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.
d. Goraj L.; Tarasiuk R.: Wyniki Standardowe 2014 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze Część I. Wyniki Standardowe oraz Część II. Analiza Wyników Standardowych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2016.

1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w poszczególnych regionach FADN oraz w całym kraju według dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych[5]: wielkości ekonomicznej[6] i typu rolniczego.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Pomorze i Mazury

W polu obserwacji analizowanego regionu znajdowało się 80 899 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (typ 8 – 31 600 gospodarstw) oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1 – 25 665 gospodarstwa). Biorąc pod uwagę klasy wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa w przedziale od 4 tys. do 50 tys. euro. W klasach tych znajdowało się około 87% gospodarstw regionu (patrz: Wykres 1.1-1).

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Pomorze i Mazury

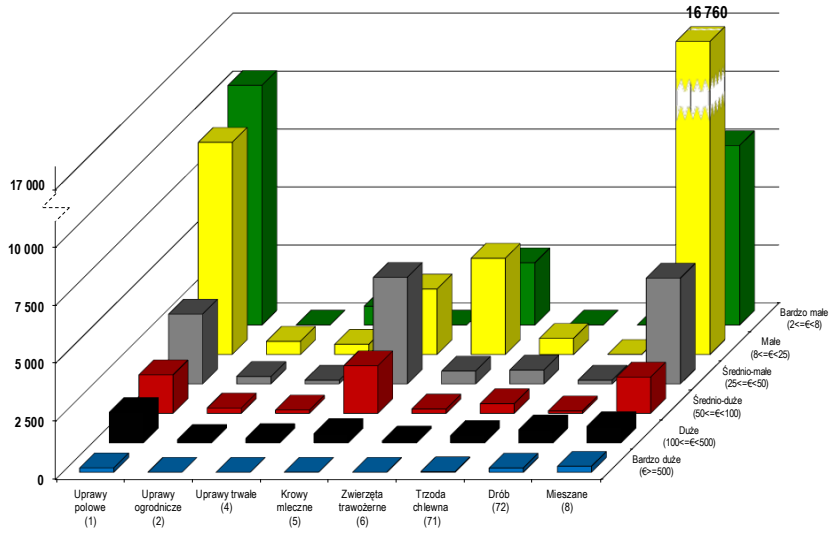

[5] Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

[6] Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

1.2. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Wielkopolska i Śląsk

W badanym regionie znajdowało się ponad dwa razy więcej gospodarstw niż w regionie Pomorze i Mazury tj. 171 403 gospodarstw. Najbardziej liczną grupę stanowiły gospodarstwa mieszane (47% gospodarstw) oraz gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (28% gospodarstw). Region ten, na tle pozostałych regionów, wyróżnia się dość liczną grupą gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej. W przypadku rozkładu gospodarstw w klasach wielkości ekonomicznej, dominowały gospodarstwa do 50 tys. euro (87% gospodarstw) (patrz: Wykres 1.2-1).

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Wielkopolska i Śląsk

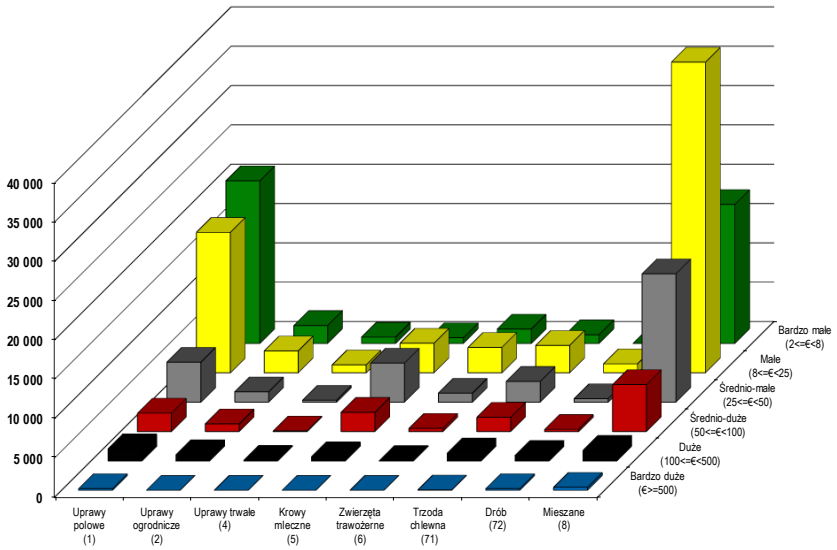

1.3. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie

Region ten charakteryzował się największym udziałem gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN – 45% gospodarstw (patrz: Wykres 1.3-1). W regionie tym dominowały gospodarstwa o typie mieszanym (ponad 46% gospodarstw z tego regionu) oraz o typie krowy mleczne (19%). W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych oraz zwierząt trawożernych (24% gospodarstw z tego regionu). Ponad 94% gospodarstw znalazło się w klasie wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro.

Wykres 1.3-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

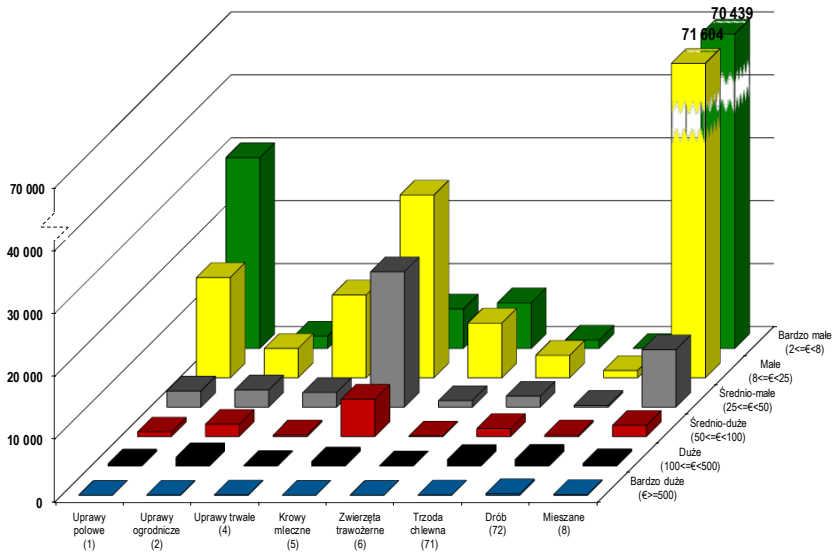

1.4. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze

W skład pola obserwacji tego regionu wchodziło 146 018 gospodarstw. Podobnie jak w innych regionach dominowały gospodarstwa mieszane (60% gospodarstw), przy czym drugim typem pod względem udziału były gospodarstwa nastawione na uprawy polowe (ok. 15%). Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną. Około 92% gospodarstw znajdowało się w klasie wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro (patrz: Wykres 1.4-1).

Wykres 1.4-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

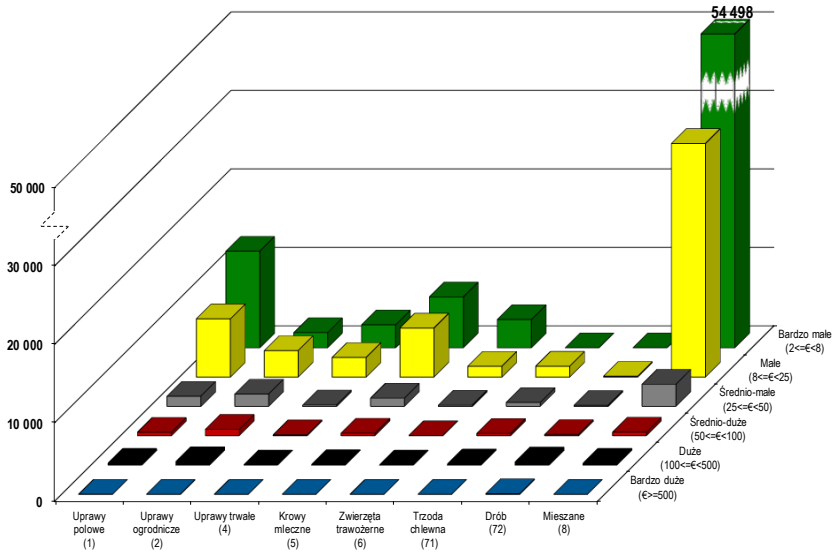

1.5. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 48%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 20%). W przeważającej liczbie gospodarstw (prawie 93%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro (patrz: Wykres 1.5-1). Spośród badanych regionów Polskiego FADN najbardziej zbliżonymi parametrami do średniej krajowej charakteryzował się region Mazowsze i Podlasie.

Wykres 1.5-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych wg. typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

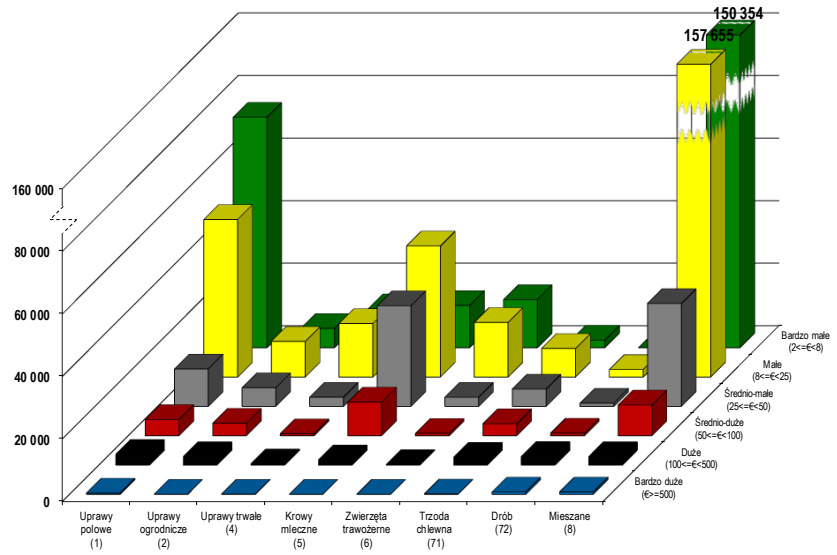

2. Analiza Wyników Standardowych

Analizę wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, pogłowia zwierząt, nakładów pracy oraz Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

Największy obszar użytków rolnych z pola obserwacji znajdował się w posiadaniu gospodarstw mieszanych oraz gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych (odpowiednio 42,5% i 29,8%), a najmniejszy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (1,2%) (patrz: Wykres 2.1-1).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych

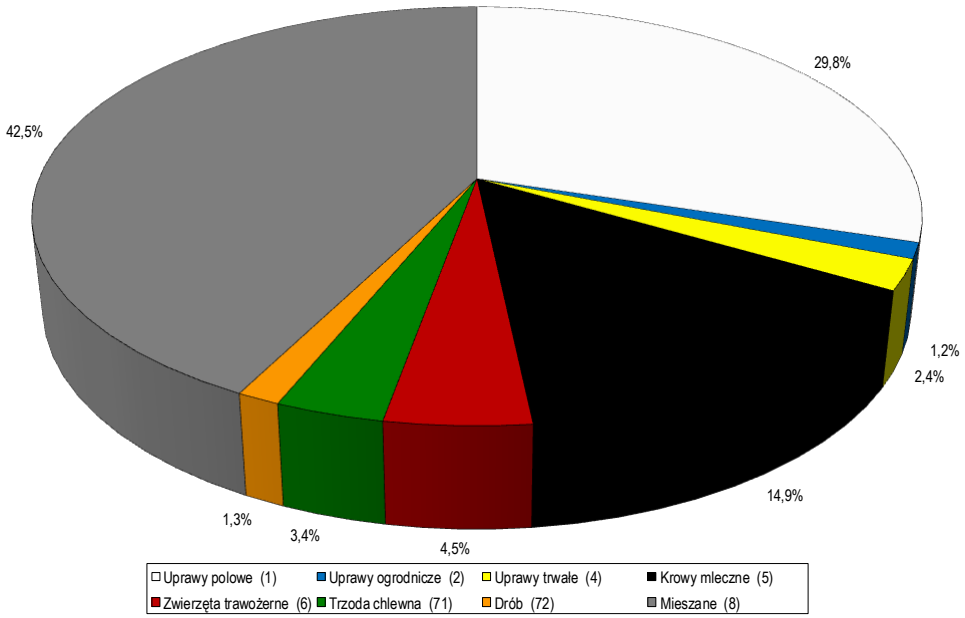

W gospodarstwach mieszanych znajdowało się prawie 42,7% pogłowia zwierząt (patrz: Wykres 2.1-2).

Wykres 2.1-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

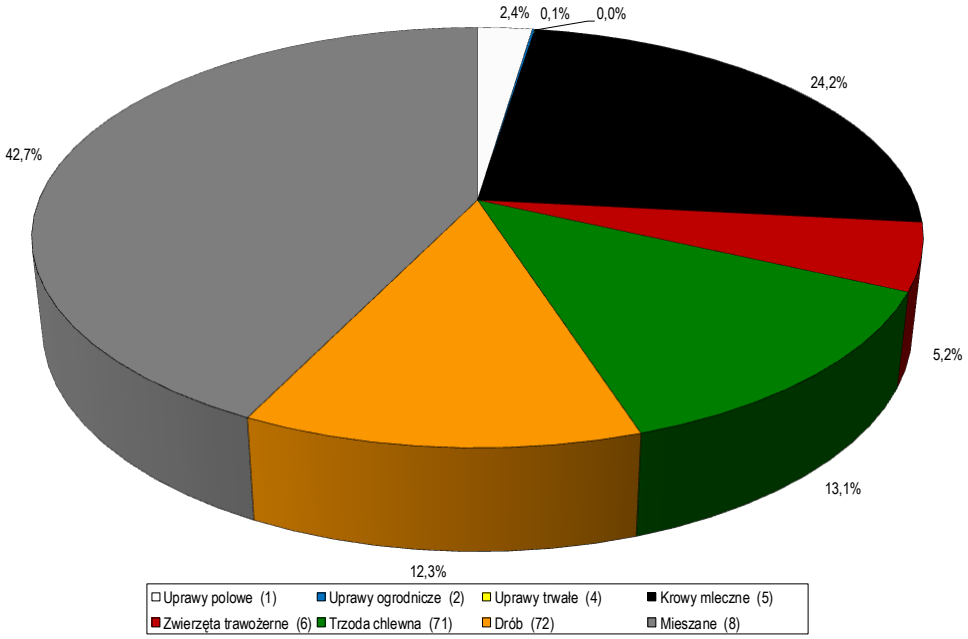

Gospodarstwa mieszane angażowały 46% nakładów pracy ogółem wyrażonych liczbą osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 2.1-3). Znaczne nakłady pracy angażowane są również w gospodarstwach z produkcją polową i z bydłem.

Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

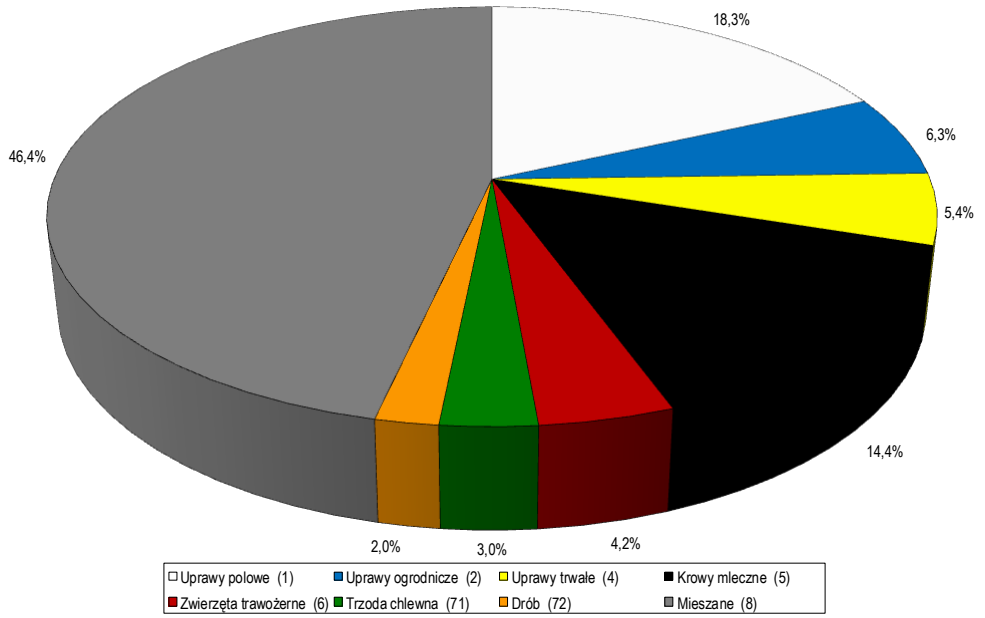

W tworzeniu Standardowej Produkcji pola obserwacji Polskiego FADN największy udział miały gospodarstwa należące do czterech typów: mieszanych, specjalizujących się w uprawach polowych, w chowie krów mlecznych, specjalizujących się w chowie drobiu, w uprawach ogrodniczych oraz w chowie trzody chlewnej. Udział ten wynosił odpowiednio 37,8%; 17,3%; 16,9%, 7,7% oraz 6,9%. Pozostałe dwa typy łącznie osiągnęły 6% Standardowej Produkcji gospodarstw z pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 2.1-4).

Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN wg. typów rolniczych

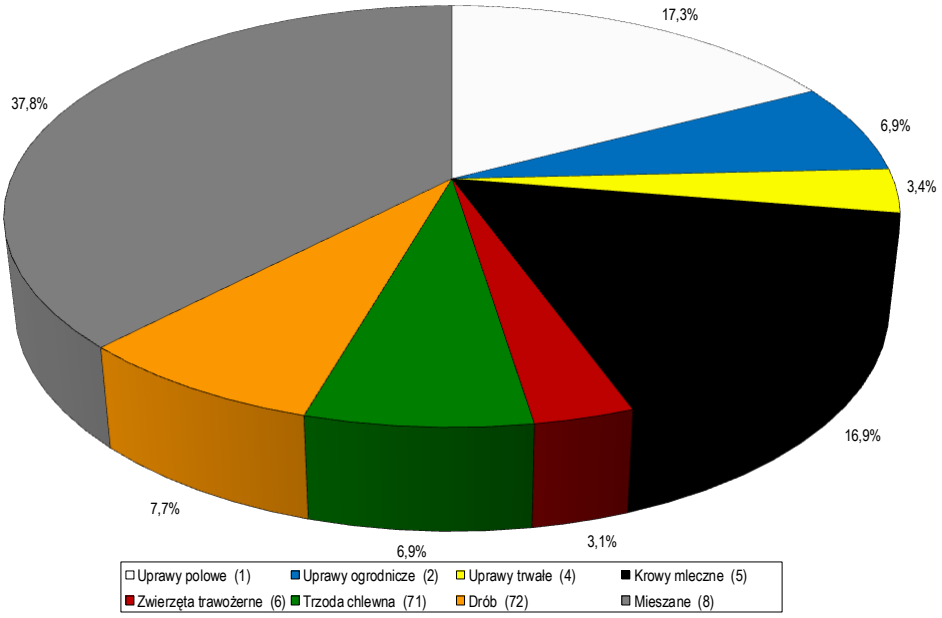

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

Największymi nakładami pracy wyrażonymi liczbą osób pełnozatrudnionych charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu, specjalizujące się uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych. Wynosiły one odpowiednio: 3,2; 2,6 i 2,0 AWU. W tych gospodarstwach praca najemna stanowiła również najwyższy udział w nakładach pracy (odpowiednio: 48%, 40% i 33%). W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej zawierał się w przedziale od 1,6 do 15%. Nakłady pracy własnej w przeliczeniu na gospodarstwo w większości typów rolniczych wahały się od 1,3 do 1,8 jednostki przeliczeniowej pracy własnej (FWU), wyraźnie wyższe były tylko w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych (ponad 1,7 FWU) (patrz: Wykres 2.1-5). Gospodarstwa z bydłem miały wyraźnie „rodzinny" charakter – praktycznie nie korzystają z pracy najemnej.

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo wg. typów rolniczych

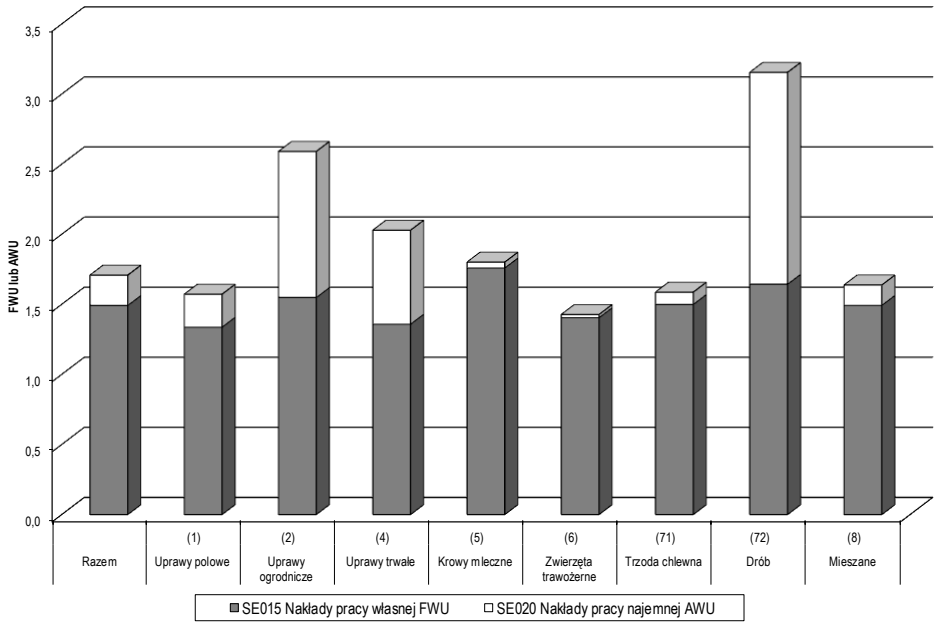

Spośród analizowanych typów rolniczych najwięcej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych – średnio 8,7 ha. Stanowiło to około 30% powierzchni użytków rolnych ogółem tych gospodarstw. Natomiast najmniej ziemi (średnio 1,1 i 1,0 ha) dodzierżawiły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i trwałych (patrz: Wykres 2.1-6). Prawidłowość ta jest zdeterminowana technologią produkcji właściwą w tym typie rolniczym: w gospodarstwach ogrodniczych uprawa odbywa się pod osłonami, a w przypadku upraw trwałych – w sadach i plantacjach. Inwestycje związane z tymi kierunkami produkcji charakteryzują się długim okresem zwrotu i zakładanie ich na gruntach dodzierżawionych obarczone jest dodatkowo niepewnością. Pod względem udziału gruntów dodzierżawionych wyróżniały się gospodarstwa polowe i mieszane, w których udział ten wynosił odpowiednio 30 i 29%.

Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa wg. typów rolniczych

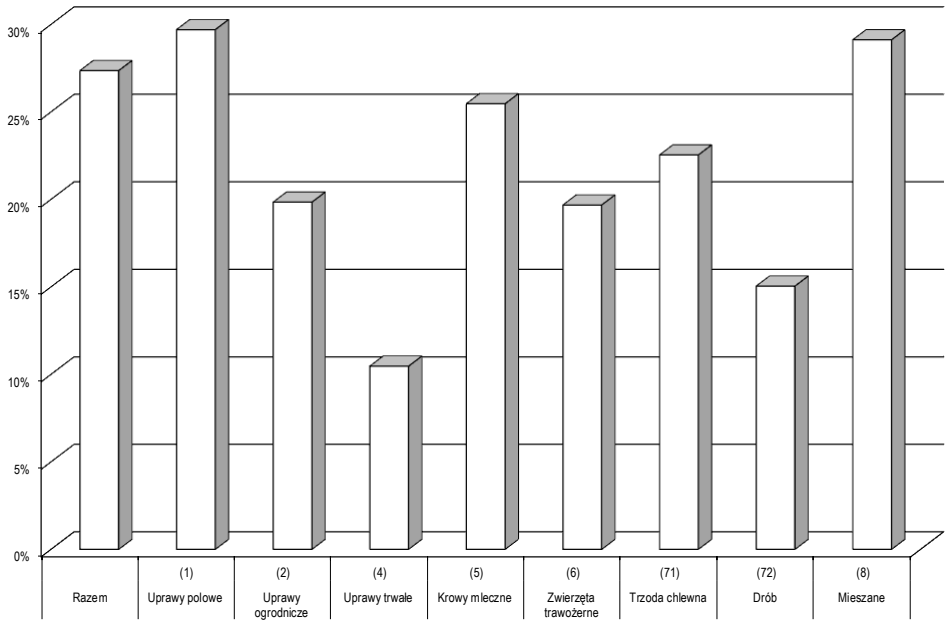

Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja w praktyce oderwana jest od ziemi (patrz: Wykres 2.1-7). Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach ogrodniczych, co z kolei związane jest z tym, że znaczna część produkcji realizowana jest pod osłonami, co przenosi się na wartość produkcji. Niższą produktywnością niż średnia z pola obserwacji osiągnęły gospodarstwa z produkcją mieszaną a także gospodarstwa ze zwierzętami trawożernymi.

Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

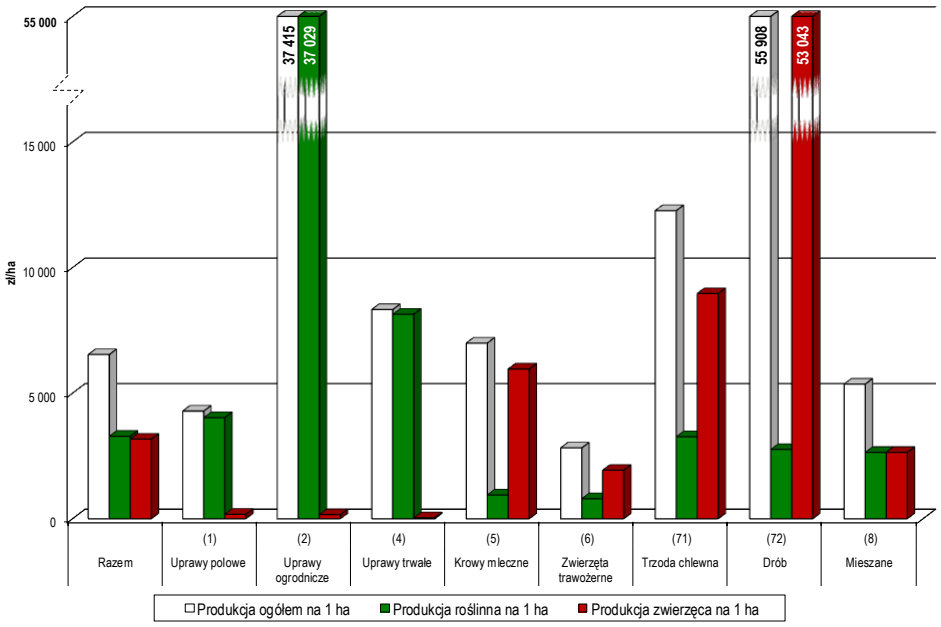

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodniczych i polowych praktycznie całą swoją produkcję wytworzyły w ramach działalności roślinnej (ponad 90%), osiągając przy tym bardzo wysoki poziom specjalizacji.

Udział produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt w zależności od typu rolniczego wahał się od 68% (zwierzęta trawożerne, typ 6) do 95% (drób). Niski udział produkcji zwierzęcej w typie 6 związany jest z produkcją pasz, zużywanych następnie do karmienia zwierząt.

Udział pozostałej produkcji[7] w produkcji ogółem zawierał się w przedziale od 0,2 do 3,3%. Najmniejszym udziałem tej produkcji charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, trzody chlewnej oraz w uprawach ogrodniczych (od 0,2% do 0,6%). Podsumowując, pozostała produkcja miała marginalny udział w większości gospodarstw (patrz: Wykres 2.1-8).

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem wg. typów rolniczych

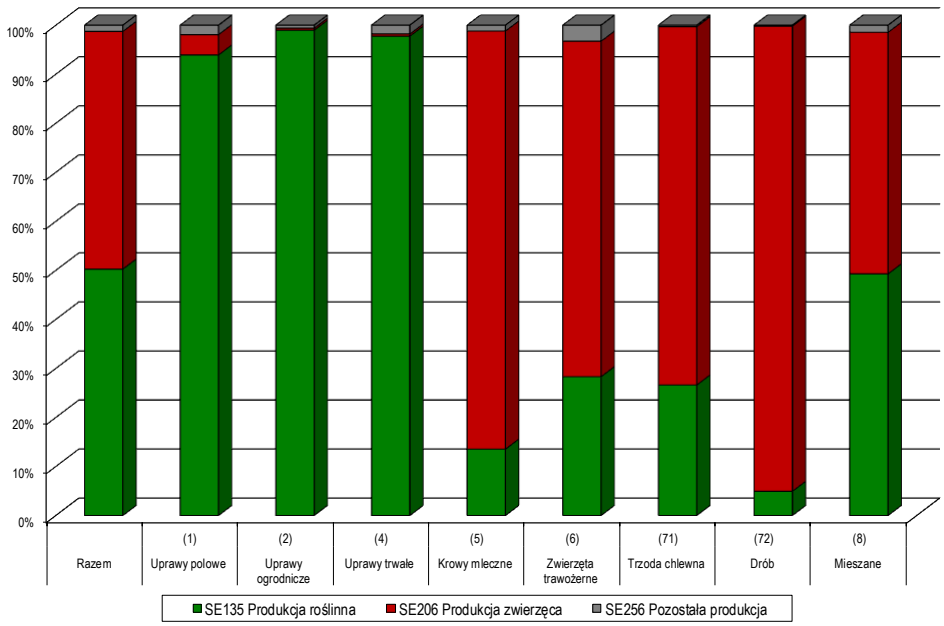

[7] Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Niski udział zużycia wewnętrznego (czyli wykorzystanie potencjalnie towarowych produktów rolnych w działalności gospodarstwa rolnego) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych. Wynika to z ograniczonych możliwości wykorzystania specyficznego asortymentu produktów tych gospodarstw oraz z powszechnego stosowania kwalifikowanego materiału siewnego z zakupu zamiast nasion własnych. W przypadku gospodarstw, w których występowały zwierzęta (typy 5, 6, 71, 72, 8) udział zużycia wewnętrznego wahał się od 3 do 20% (patrz: Wykres 2.1-9). W tej grupie gospodarstw zużycie wewnętrzne to przede wszystkim pasze dla zwierząt.

W większości typów specjalistycznych przekazania wytworzonych produktów do gospodarstwa domowego osiągnęły bardzo niski poziom. Nieco większe w ujęciu wartościowym przekazania odnotowano w gospodarstwach mieszanych oraz wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych.

Wysoki poziom zużycia wewnętrznego oraz przekazań produktów rolnych do gospodarstwa domowego miał silny związek z rodzajem wytwarzanych produktów roślinnych i zwierzęcych w poszczególnych typach gospodarstw.

Wykres 2.1-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem wg. typów rolniczych

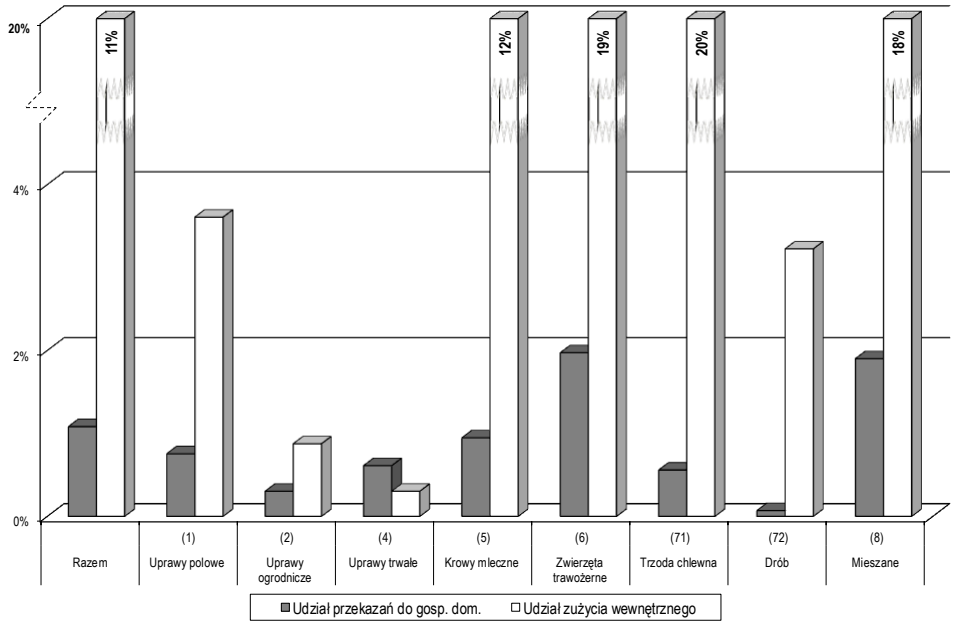

Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 – 8) najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (8 360 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 433 zł/LU).

Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU wg. typów rolniczych

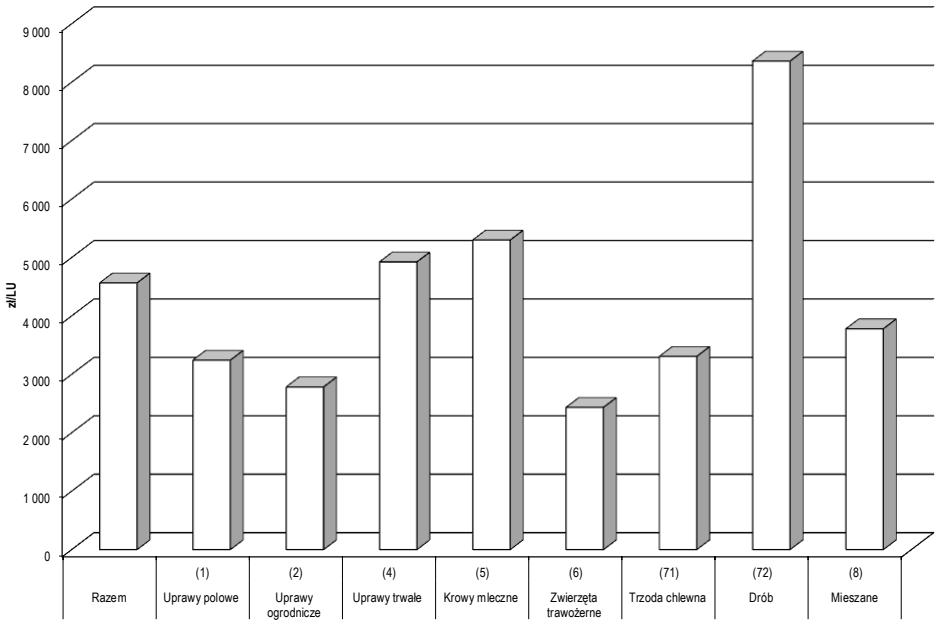

Intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych koresponduje z produktywnością ziemi (patrz: Wykres 2.1-11). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na chów drobiu i specjalizujących się w uprawach ogrodniczych był wielokrotnie wyższy niż w pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Wyższą intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz w uprawach trwałych. Najniższe koszty na 1 ha użytków rolnych ponosiły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych i na uprawy polowe. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem zbliżony był do średniej z całego pola obserwacji Polskiego FADN.

Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

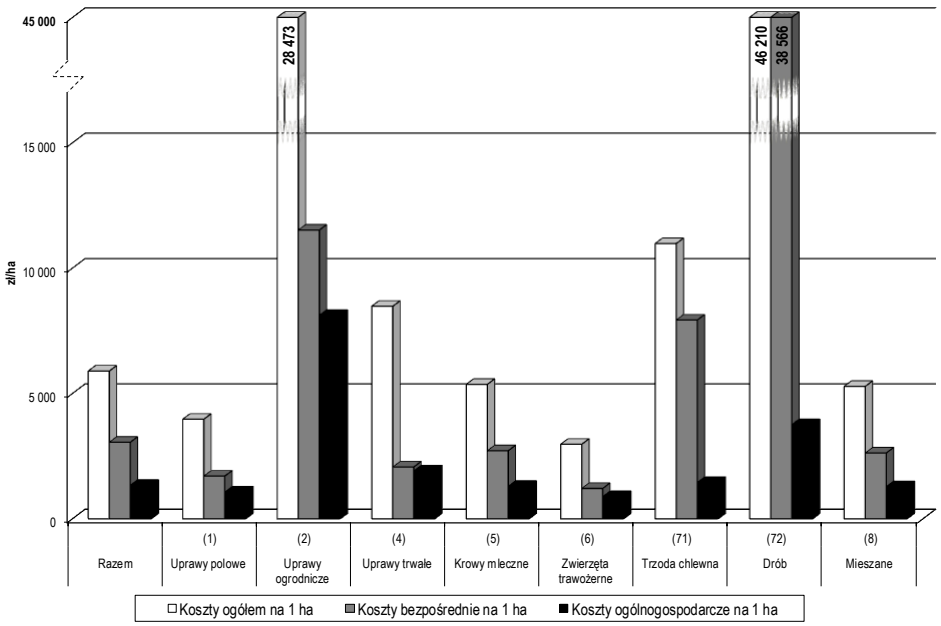

W gospodarstwach nastawionych na chów drobiu, trzody chlewnej, krów mlecznych oraz w gospodarstwach mieszanych udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem wahał się od 50 do 83%. Najwyższy udział tych kosztów był w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu (83%), a najniższy w nastawionych na uprawy trwałe (24%). Wysokie koszty bezpośrednie w gospodarstwach zajmujących się tuczem trzody chlewnej i drobiu wiązały się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości.

Koszty amortyzacji były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (nasadzenia w sadach i plantacjach), a koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, polowych i chowie zwierząt trawożernych. Wysokie koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych wynikały z wartości kosztów opału i energii elektrycznej wykorzystywanej do ogrzewania i oświetlania szklarni. Wysokim udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej (typy: 4, 2, 1 i 8), a najniższym gospodarstwa nastawione na chów zwierząt (patrz: Wykres 2.1-12).

Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem wg. typów rolniczych

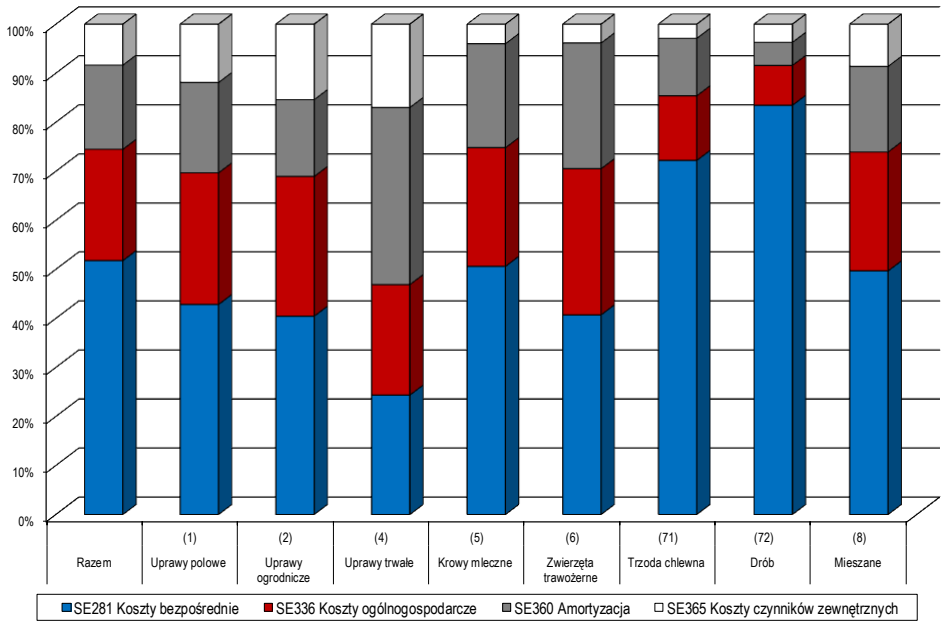

Efektywność produkcji (bez dopłat) charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2014 bardzo niską efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych oraz gospodarstwa z uprawami trwałymi. Koszty produkcji w tych gospodarstwach wyniosły odpowiednio1,05 oraz 1,02 zł na jednostkę wartości produkcji w cenach rynkowych (bez dopłat). Oznacza to przewagę kosztów nad produkcją – stratę. Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych oraz specjalizujące się w chowie krów mlecznych.

Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem wg. typów rolniczych

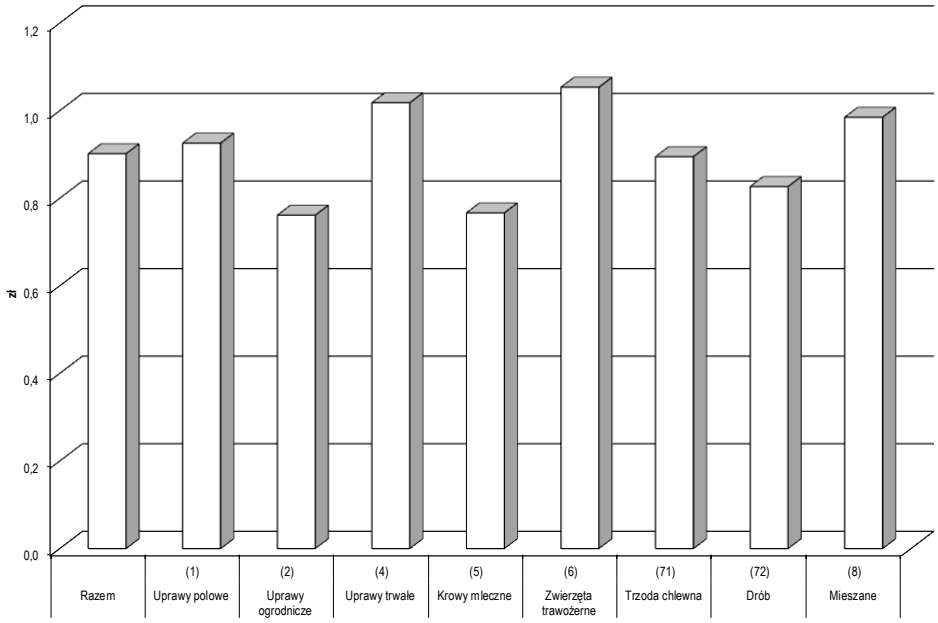

Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu stanowiły 69% wartości produkcji a w gospodarstwach z trzodą chlewną około 65%. W typach 1, 5, 6 oraz 8, koszty te stanowiły od 38 – 49% wartości produkcji. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych udział ten kształtował się w przedziale od 25 – 31% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.1-14).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem wg. typów rolniczych

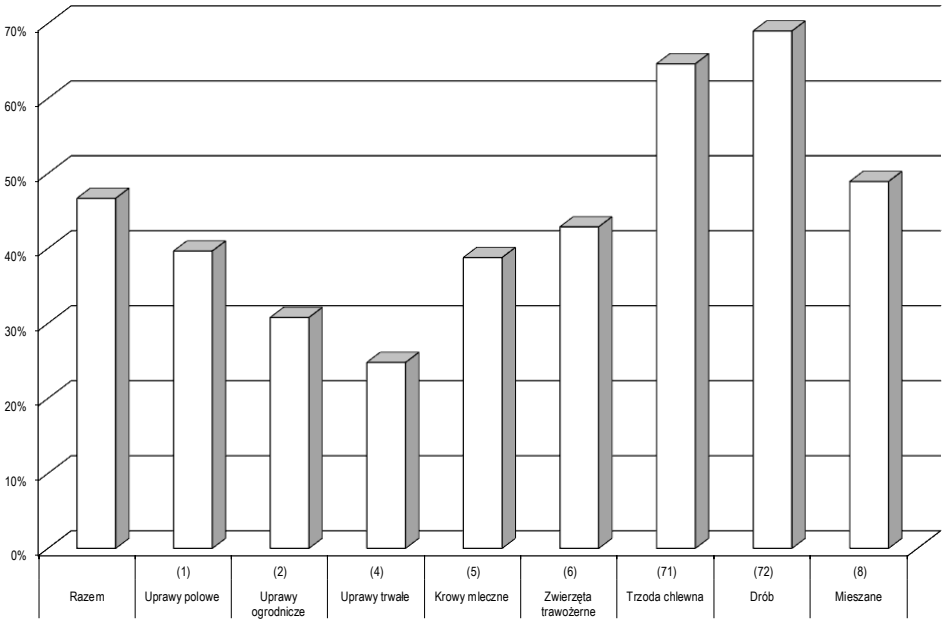

W gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typ 5, 6, 71, 72) podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich były pasze. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, a przede wszystkim w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe i ogrodnicze – środki ochrony roślin i nawozy oraz pozostałe koszty produkcji roślinnej. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych znaczną część kosztów bezpośrednich stanowiły nasiona i sadzonki (patrz: Wykres 2.1-15). Do pozostałych kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej zaliczane są także opakowania jednorazowe, sznurek do wspierania pędów, podłoża dla grzybów i roślin szklarniowych, komponenty i materiały do przerobu uszlachetniającego. W gospodarstwach ogrodniczych (a w szczególności nastawionych na uprawę grzybów), to właśnie koszt podłoża był głównym kosztem bezpośrednim.

Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich wg. typów rolniczych

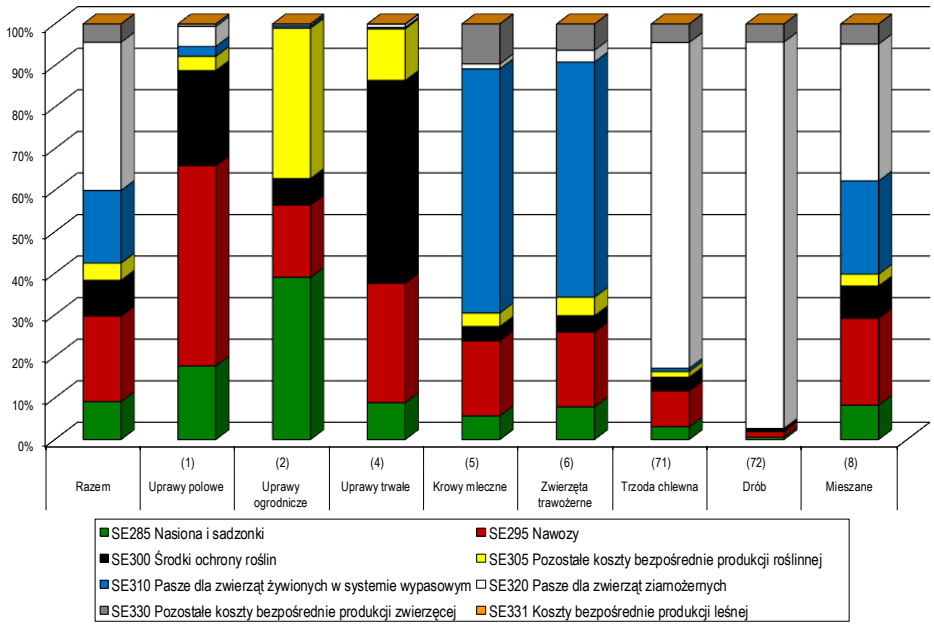

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia i zużycia nasion oraz zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 2.1-16). Koszty zużycia nasion na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad 17 razy wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości. Również koszty nawożenia w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były najwyższe i charakteryzowały się ponad 3-krotnie wyższym poziomem niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego na 1 ha użytków rolnych ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą i w gospodarstwach mieszanych. Najniższym poziomem nawożenia oraz zużyciem nasion charakteryzowały się gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (typ 6).

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe oraz uprawy ogrodnicze. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych było to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, koszty środków ochrony roślin znacznie przewyższały koszty nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie związane było z większym udziałem powierzchni paszowej (w tym łąk i pastwisk) w strukturze użytków rolnych z natury wymagających mniej intensywnego stosowania środków ochrony roślin.

Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

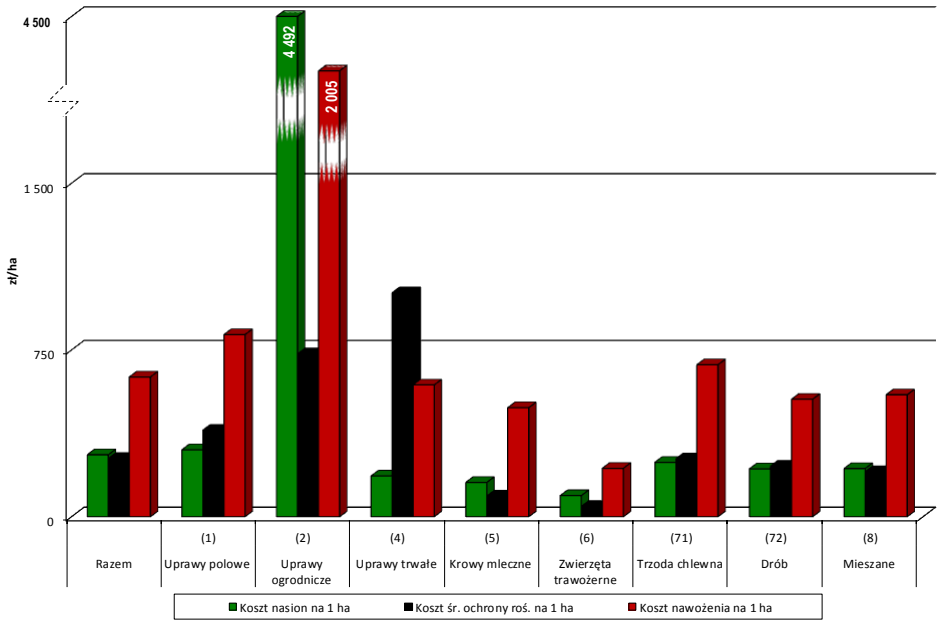

Nawiązując do poprzednich rozważań, podobnie koszty energii i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były wielokrotnie wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Ma to związek z wytwarzaniem produkcji pod osłonami, zwłaszcza ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Drugim typem gospodarstw, który charakteryzuje wysokie zużycie energii elektrycznej i paliw są gospodarstwa nastawione na chów drobiu. Wyższe koszty energii i paliw zaobserwowano także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Jest to związane z dużą ilością zabiegów ochrony roślin, a także z kosztami przechowywania produktów w kontrolowanej atmosferze. Jednak w przypadku tego typu różnica w stosunku do pozostałych gospodarstw nie była tak duża jak w przypadku gospodarstw ogrodniczych.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

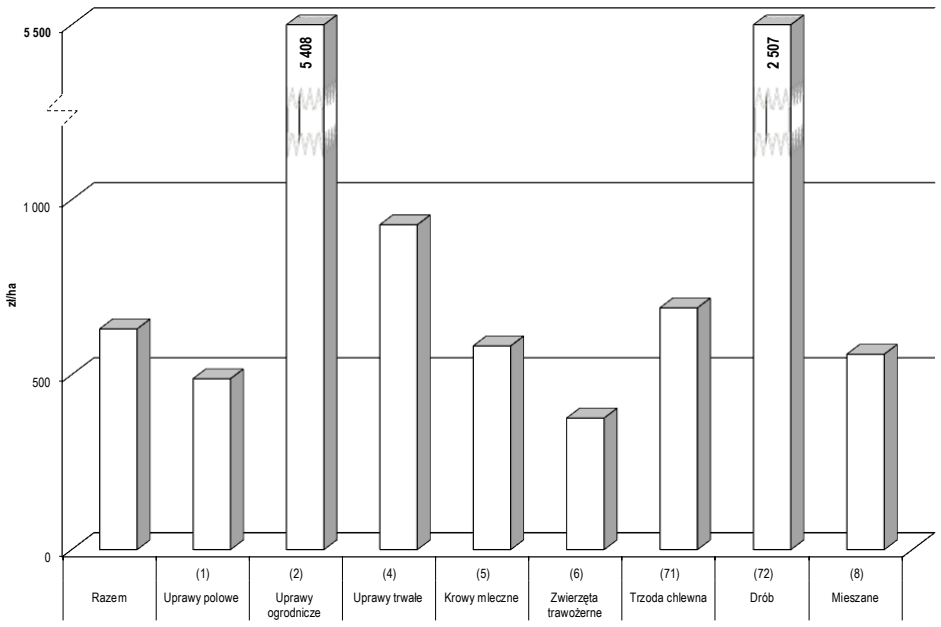

Przeciętny udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wyniósł ponad 30%. Szczególnie wysoką wartość tego wskaźnika odnotowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych (49%), w chowie zwierząt trawożernych (37%) i w gospodarstwach mieszanych (35%) a najniższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu (15%). W pozostałych typach gospodarstw udział amortyzacji w wartości dodanej brutto mieścił się w przedziale 23 – 32% (patrz: Wykres 2.1-18).

Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wg. typów rolniczych

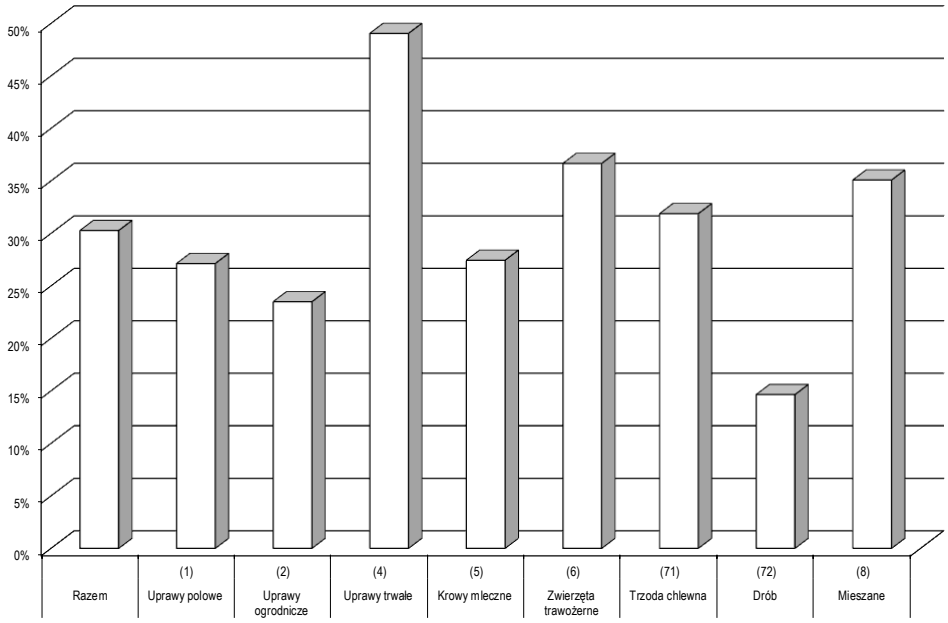

Z kolei najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto miały gospodarstwa z uprawami trwałymi, a najniższy gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych, zwierząt trawożernych oraz trzody chlewnej. Gospodarstwa nastawione na uprawy polowe i mieszane, podobnie jak gospodarstwa ogrodnicze, ponosiły duże obciążenia w związku z najmem siły roboczej (patrz: Wykres 2.1-19).

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto wg. typów rolniczych

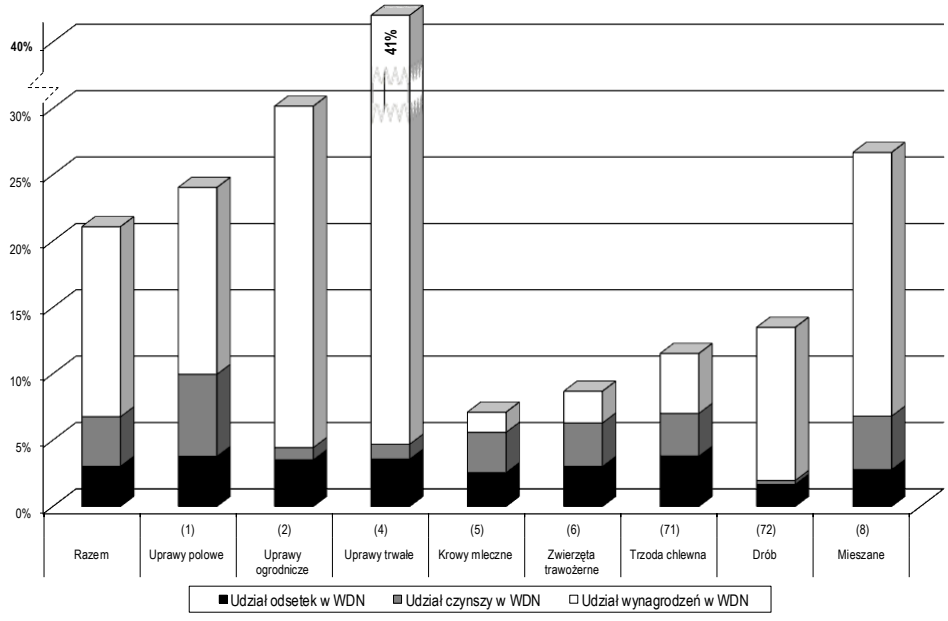

Poszczególne typy rolnicze są bardzo mocno zróżnicowane pod względem poziomu kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (Wykres 2.1-20). Szczególnie wysokie koszty poniosły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (prawie 11,5 tys. zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami, bez znacznego zaangażowania gruntów ornych. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach, gdzie dominująca jest produkcja roślinna wahało się od 1 043 zł/ha, w gospodarstwach mieszanych, do 2 039 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe. Poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej (typy: 5, 6, 71 i 72) ma mniejsze znaczenie. Ze względu na niewielką skalę produkcji roślinnej w tych gospodarstwach pominięto je na wykresie.

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha wg. typów rolniczych

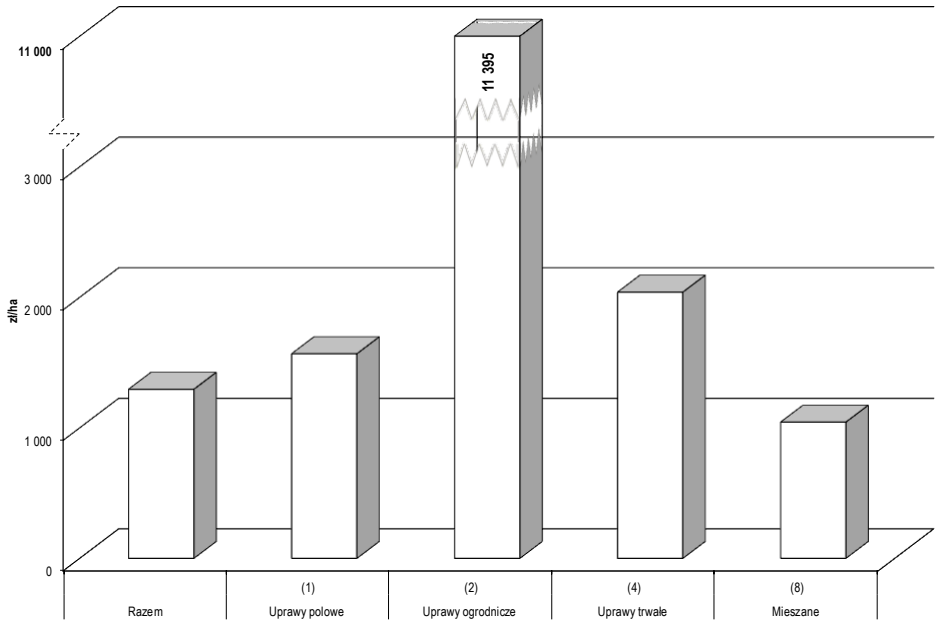

Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU był powiązany z gatunkiem zwierząt dominujących w danym typie rolniczym (Wykres 2.1-21). Najniższą kosztochłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (nieco ponad 1,0 tys. zł/LU), a najwyższą gospodarstwa nastawione na chów drobiu (ponad 5,9 tys. zł/LU). Jest to związane ze sposobem pozyskania pasz. W chowie drobiu stosowane są głównie pasze treściwe z zakupu. W gospodarstwach mieszanych utrzymujących zarówno zwierzęta ziarno- jak i trawożerne poziom kosztów bezpośrednich zbliżony jest do przeciętnego w całej zbiorowości gospodarstw. Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy: 1, 2 i 4) ma mniejsze znaczenie. Ze względu na niewielką skalę produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach pominięto je na wykresie.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU wg. typów rolniczych

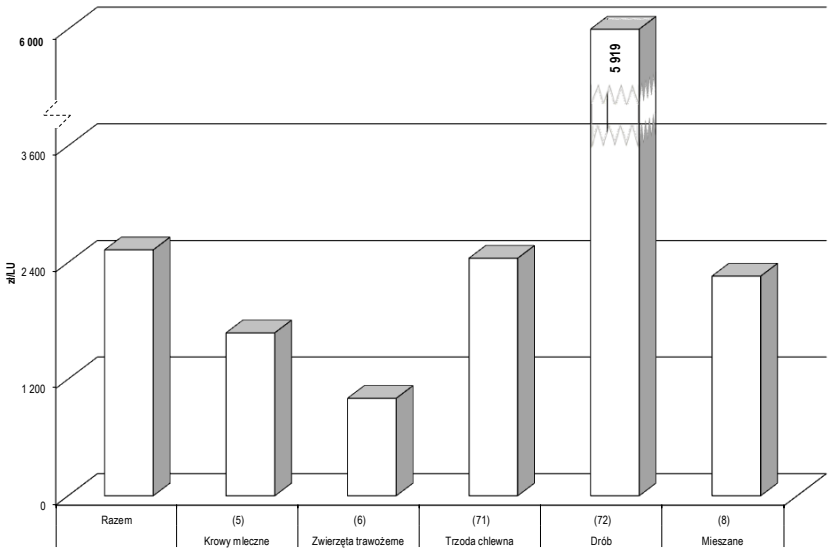

Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w 2014 roku w przypadku większości typów zbliżona była do przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej[8] i była najwyższa w gospodarstwach z produkcją drobiu (99 137 zł). W przypadku gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych (15 691 zł), nastawionych na chów zwierząt trawożernych (16 179 zł) oraz gospodarstw mieszanych (17 765 zł) jej wartość kształtowała się poniżej przeciętnej płacy netto (patrz: Wykres 2.1-22).

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. typów rolniczych

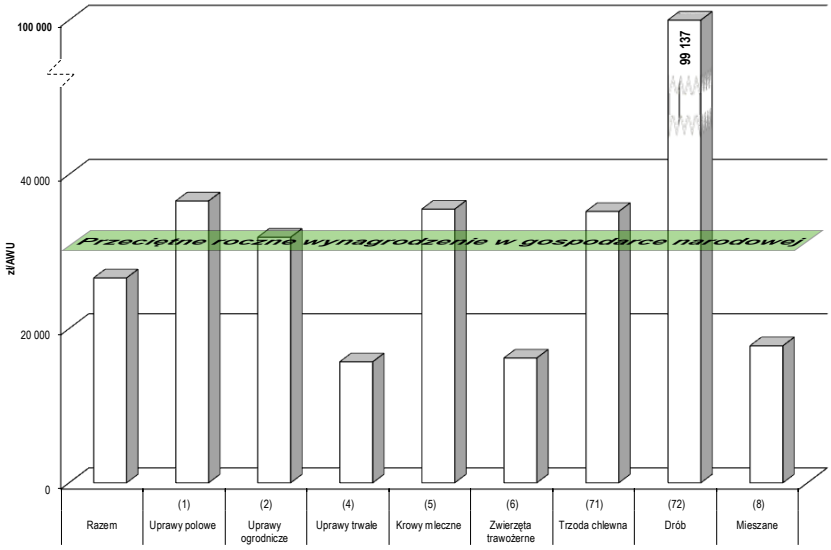

[8] Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 30 915 zł w 2014 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dla całej zbiorowości analizowanych gospodarstw dochód był znacznie poniżej średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Przy czym w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (12 684 zł), z produkcją mieszaną (14 142 zł) oraz w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (15 136 zł) tak przeliczony dochód był wyraźnie niższy niż średnie wynagrodzenie w gospodarce narodowej. Poziom dochodu w gospodarstwach z pozostałych typów rolniczych przekroczył przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Najwyższą wartość dochodu zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (148 tys. zł).

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. typów rolniczych

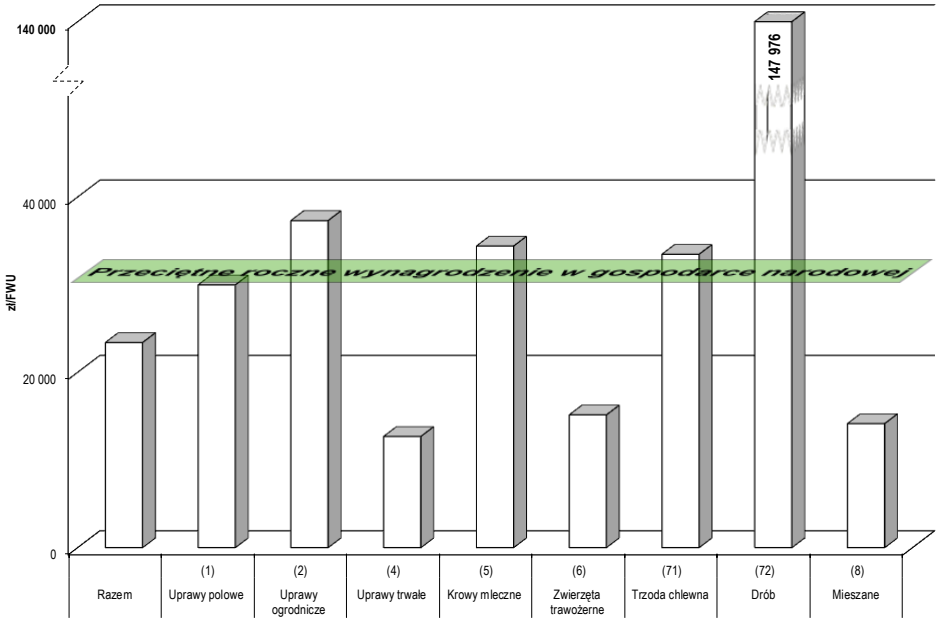

Od momentu wdrożenia pozarynkowego wsparcia dochodów rolników, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, jest poziom dotacji przyznanych rolnikowi.

Jak wielką rolę odgrywają dopłaty można zaobserwować na wykresie poniżej (Wykres 2.1-24). Analizując dane należy mieć w pamięci, że aż 11% gospodarstw zanotowało stratę. W typach uprawy trwałe, zwierzęta trawożerna i mieszane bez dopłat średnio w grupie obserwowalibyśmy stratę na dochodzie. Pogorszenie wyników w typie uprawy trwałe (dochód jest wykazywany jedynie dzięki dopłatom) jest konsekwencją embarga rosyjskiego (powstaje strata na dochodzie z powodu spadku cen), które jest z kolei rekompensowane wzrostem dopłat dla producentów niektórych owoców i warzyw. W przypadku typów uprawy ogrodnicze oraz drób rola dopłat jest niewielka i gospodarstwa te mogłyby funkcjonować bez dopłat. W przypadku pozostałych gospodarstw sytuacja jest odwrotna – bez dopłat nie miałyby dochodu.

Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego wg. typów rolniczych

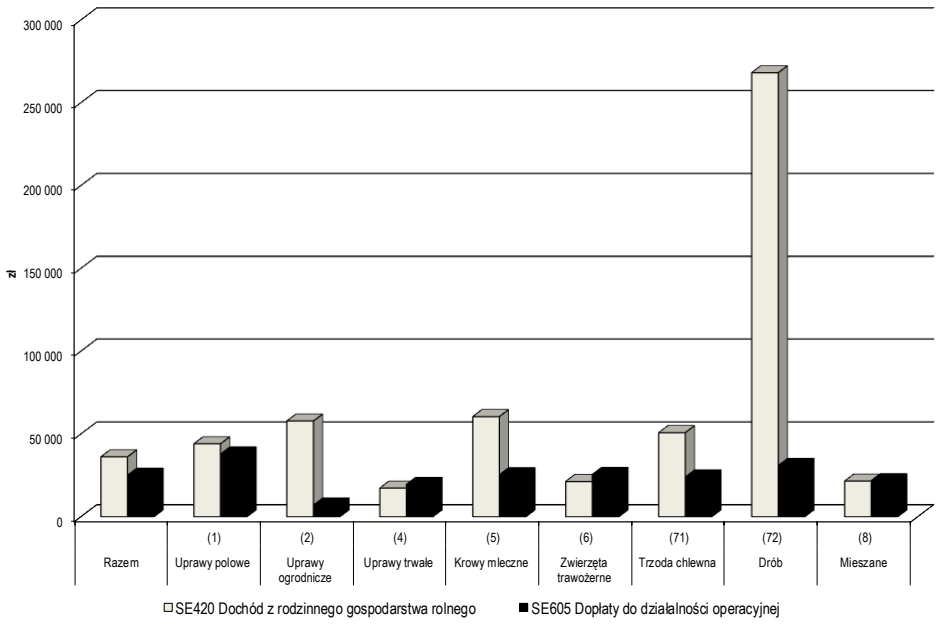

Wartość dodana netto przeliczona na jednostkę użytków rolnych oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przeliczony na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w chowie drobiu. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te osiągały stosunkowo wysokie dochody, a posiadane przez nie zasoby użytków rolnych były niewielkie lecz intensywnie użytkowane. W skrajnych przypadkach gospodarstwa takie jak drobiowe czy też specjalizujące się w uprawie grzybów użytków rolnych nie posiadały. Ponadto, jak już wcześniej wspomniano gospodarstwa ogrodnicze dodzierżawiały ziemię w bardzo znikomym stopniu. Najniższe wartości tych dwóch nadwyżek ekonomicznych zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26).

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych wg. typów rolniczych

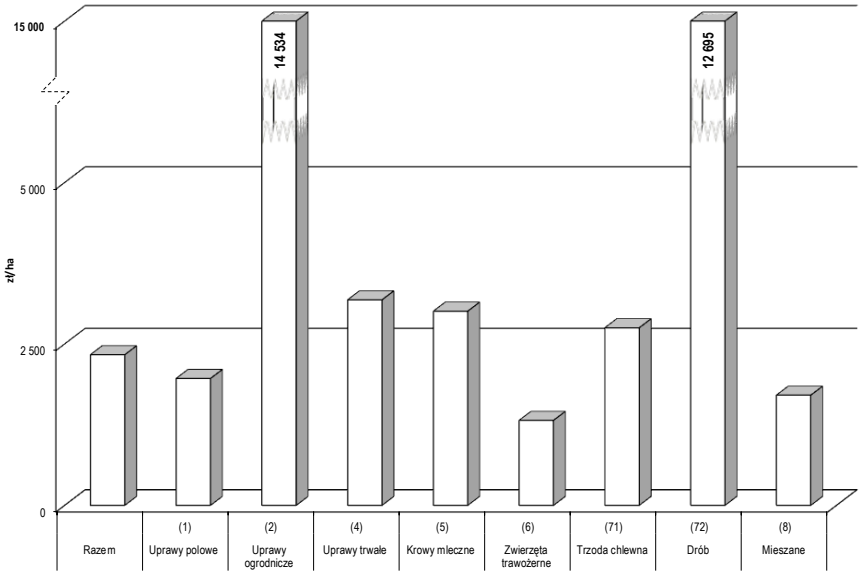

Wykres 2.1-26 Dochód z rodz. gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych wg. typów rolniczych

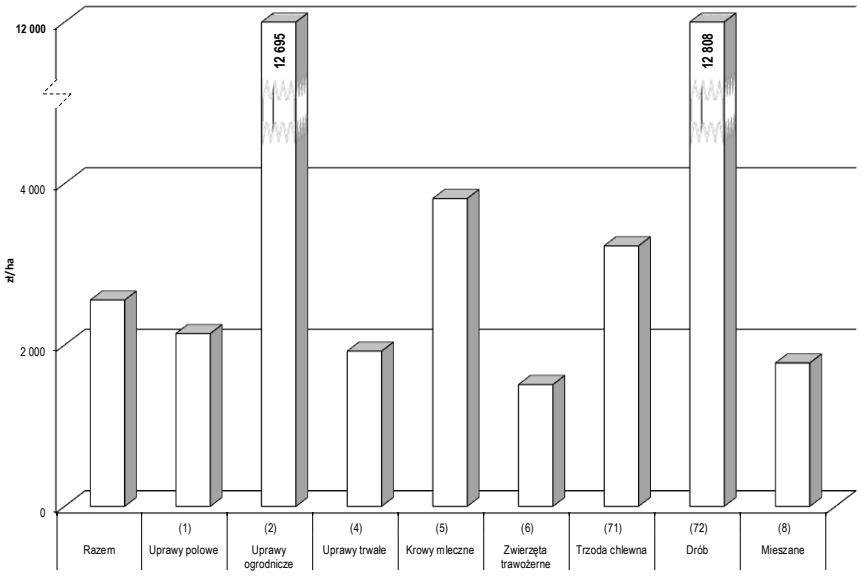

Struktura aktywów jest jednym z czynników, który decyduje o tempie obrotu środków ulokowanych w gospodarstwie rolnym. Wysoki udział środków trwałych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków. Polskie gospodarstwa charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych w strukturze aktywów (przeciętnie 88%), a różnice między poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 2.1-27). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych, w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto przy tym przypomnieć, że od 2009 roku ziemia w Polskim FADN wyceniana jest na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię. Na skutek tego wartość ziemi wykazywanej w bilansie jest znacznie wyższa, niż w latach wcześniejszych, dla których miała zastosowanie wycena normatywna ziemi. Niższym niż przeciętnie udziałem środków trwałych charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie (typ 72).

Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

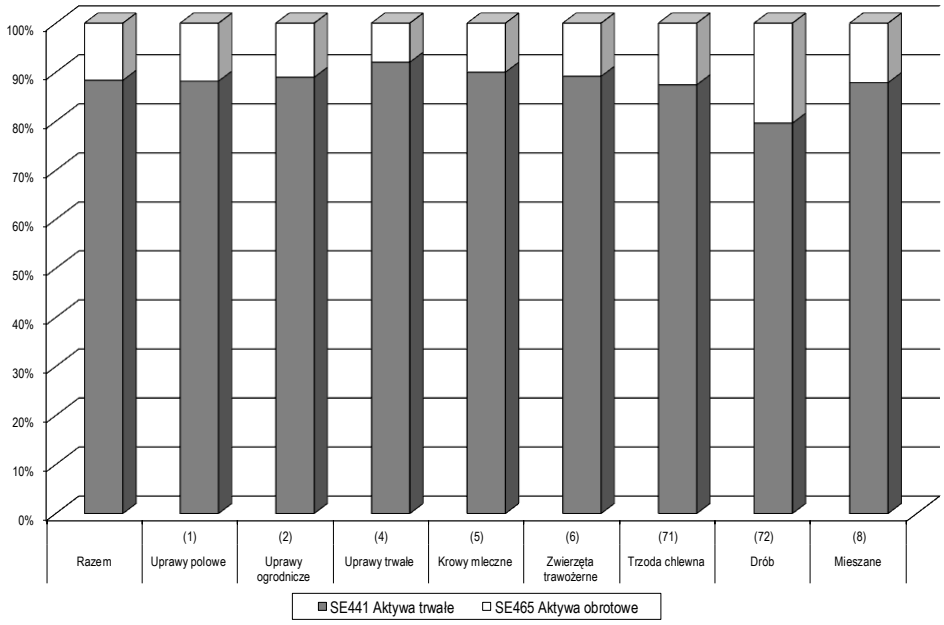

Dominującym składnikiem środków trwałych w większości typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i drobiarskich) była ziemia (patrz: Wykres 2.1-28). Drugim składnikiem pod względem udziału w środkach trwałych były budynki (SE450). Największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych i w chowie trzody i drobiu. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie bydła znaczną część środków trwałych stanowiła wartość stada podstawowego zwierząt.

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

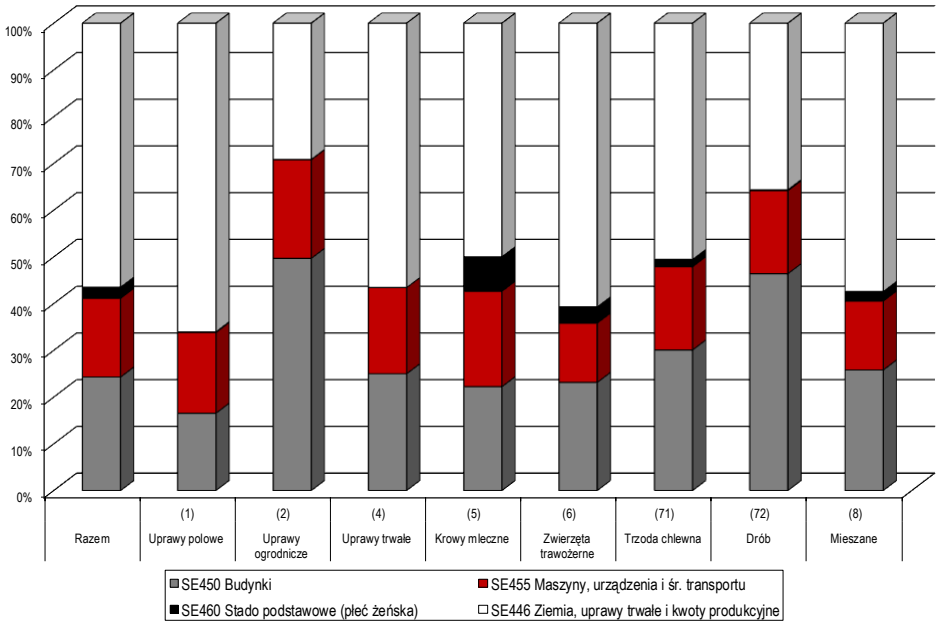

Specyfika produkcji w poszczególnych typach rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe, głównie sadowniczych, stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach ogrodniczych i nastawionych na uprawy polowe, pozostałe środki obrotowe – głównie zapasy środków do produkcji. Stosunkowo niewielką część środków obrotowych w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne stanowiły zapasy produktów rolniczych, a największy udział zajmowały zwierzęta stada obrotowego (ponad 40%). Warto również zwrócić uwagę na fakt, że w strukturze aktywów obrotowych praktycznie nie występują środki pieniężne. Zgodnie z zasadami ewidencji w Polskim FADN przyjmuje się, że oszczędności stanowią majątek osobisty rolnika i jego rodziny, a w bilansie wykazywana jest deklarowana wartość środków pieniężnych niezbędnych do bieżącego prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

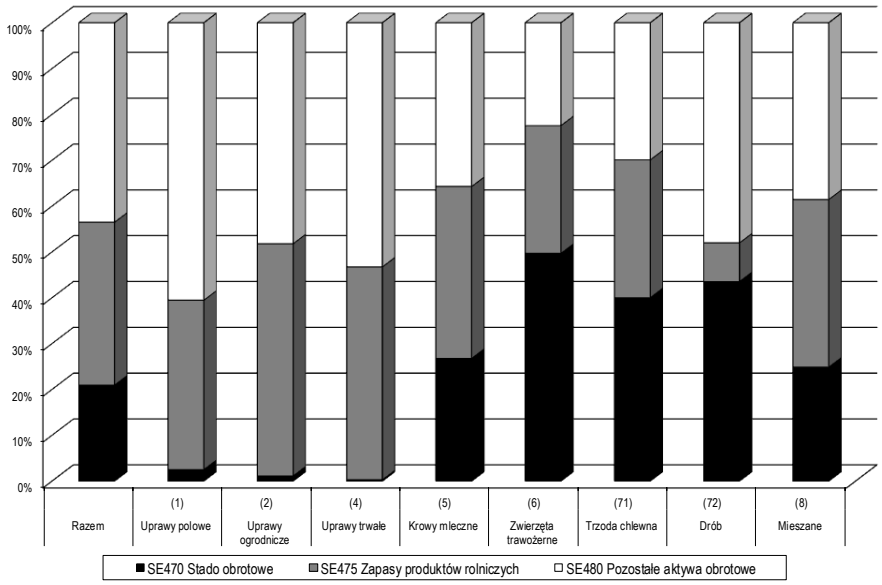

Aktywa gospodarstw finansowane były głównie kapitałem własnym (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. Wyższy niż przeciętnie poziom zadłużenia zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych, z chowem drobiu i gospodarstwach polowych (10 – 6%). Najmniej zadłużone były gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych. W zobowiązaniach ciążących na gospodarstwach we wszystkich typach rolniczych dominowało zadłużenie długoterminowe. Wysoki udział zadłużenia długoterminowego wskazywał na to, że zadłużenie gospodarstw związane było głównie z inwestycjami.

Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych wg. typów rolniczych

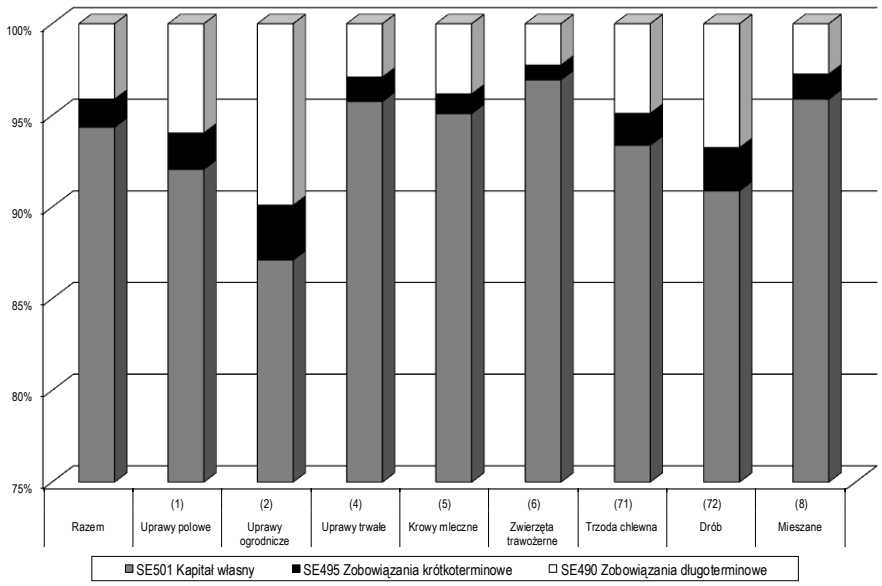

Przepływy pieniężne (2)[9] przedstawiają nadwyżkę finansową, która po sfinansowaniu kosztów działalności operacyjnej, inwestycyjnej i spłacie zadłużenia, pozostaje do dyspozycji właścicieli gospodarstwa oraz na zgromadzenie oszczędności gospodarstw rolnych niezbędnych do sfinansowania w przyszłości inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych (Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje zwrot ze środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższym poziomem zwrotu charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie oraz wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, a najniższym nastawione na chów zwierząt trawożernych. Niższy zwrot od przeciętnego osiągnęły gospodarstwa polowe, z uprawami trwałymi, wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych i z produkcją mieszaną. Można więc stwierdzić, że rolnicy prowadzący gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji drobiu i ogrodniczej uzyskali szybszy zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, niż prowadzący pozostałe gospodarstwa rolne.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem wg. typów rolniczych

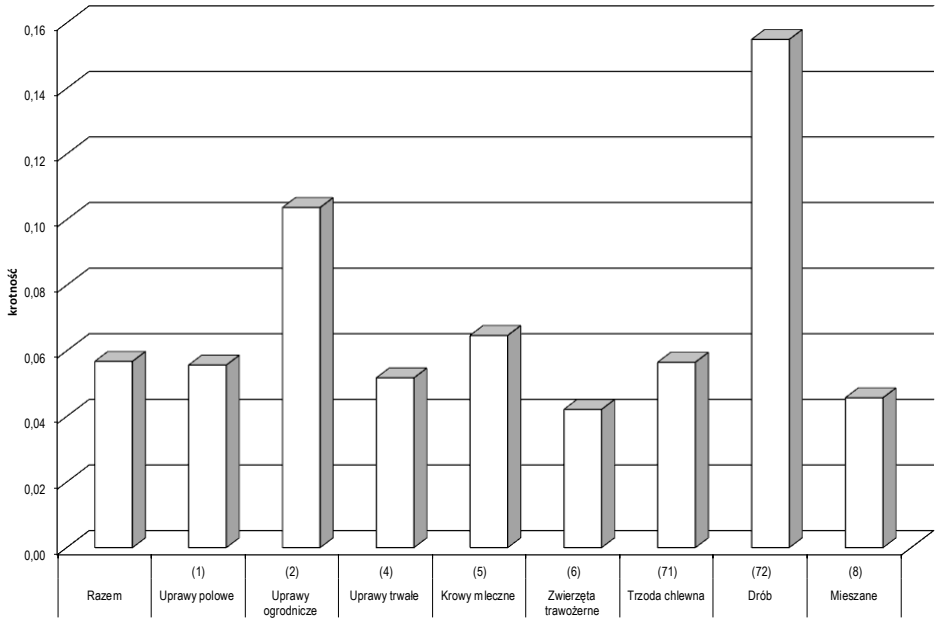

[9] Przepływ pieniężny (2) (SE530) -ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku – stan zobowiązań na początek roku.

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W posiadaniu gospodarstw bardzo małych oraz małych, pod względem wielkości ekonomicznej, znajdowała się prawie połowa zasobów użytków rolnych (47,6%). Znaczący był również udział gospodarstw średnio-małych, które gospodarowały na 18,0% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa bardzo duże, stanowiące około 0,3% liczby gospodarstw, posiadały ponad 10,9% powierzchni (patrz: Wykres 2.2-1). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa mieszane, nastawione na chów drobiu oraz specjalizujące się w uprawach polowych (porównaj Wykres 1.5-1).

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej

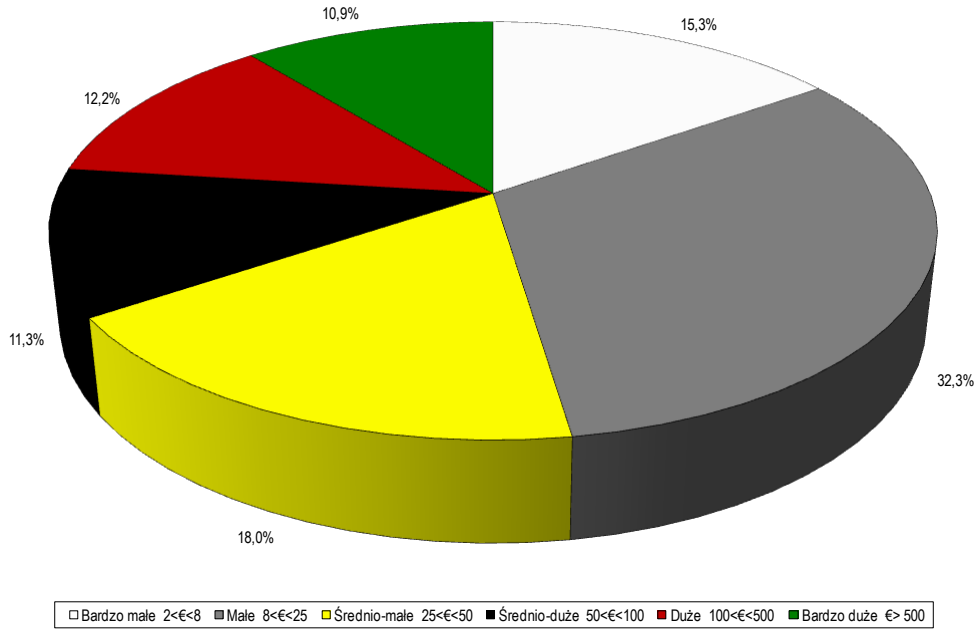

Około 72% pogłowia zwierząt znajdowało się w gospodarstwach rolnych, których wielkość nie przekroczyła 100 tys. euro SO. Najwięcej, bo ponad 27% zwierząt było w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

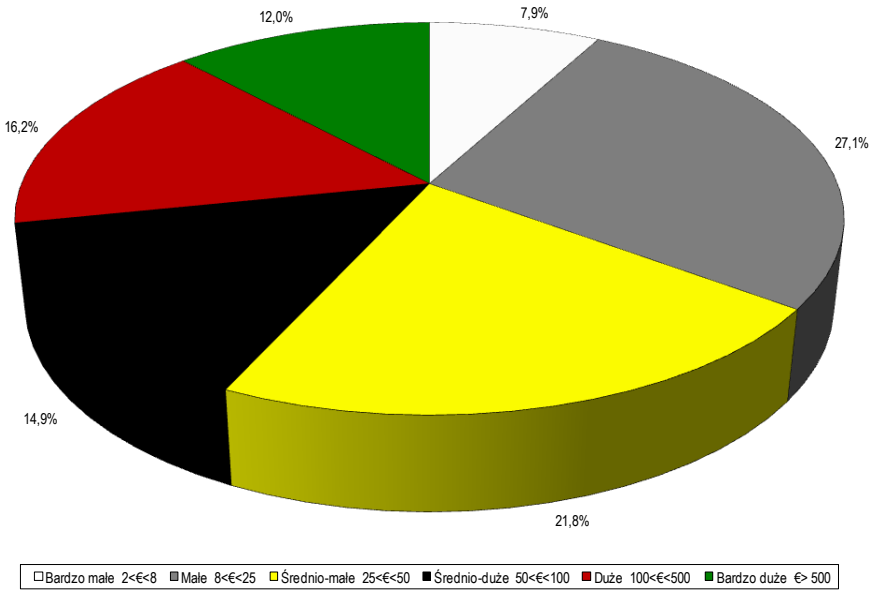

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

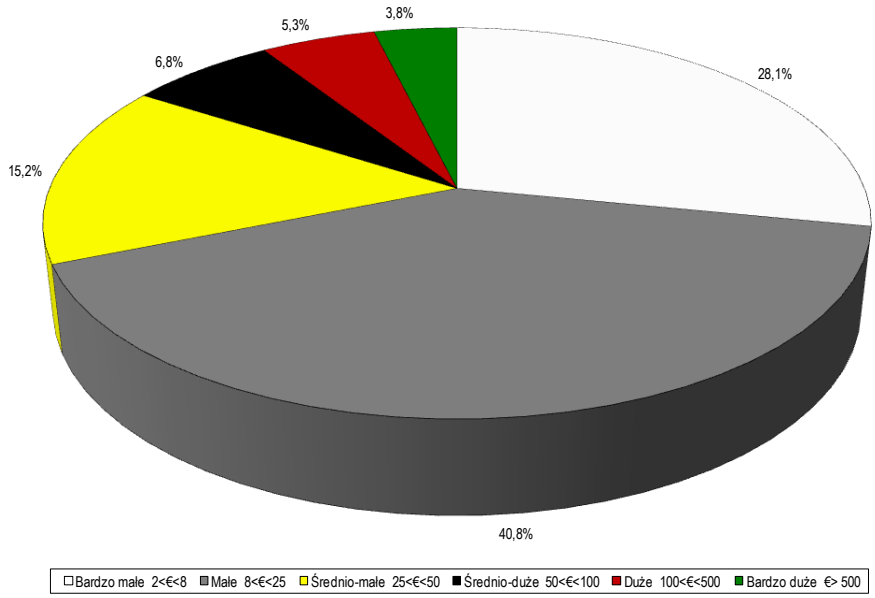

Gospodarstwa bardzo małe i małe obejmowały około 69% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa bardzo duże, które mimo, że użytkują znaczącą powierzchnię ziemi – 10,9% ogółu (patrz: Wykres 2.2-1) oraz posiadają 12% zwierząt (patrz: Wykres 2.2-2), to zaangażowały zaledwie 3,8% ogółu nakładów pracy. Wskazuje to na wysoką wydajność pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 2.2-3).

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości obliczonej Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysuwały się gospodarstwa bardzo duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (0,3%) wytwarzały 12% wartości SO. Na drugim biegunie znalazły się gospodarstwa bardzo małe (37% liczby gospodarstw) z 10% udziałem w sumie wartości SO (patrz: Wykres 2.2-4).

Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN wg. klas wielkości ekonomicznej

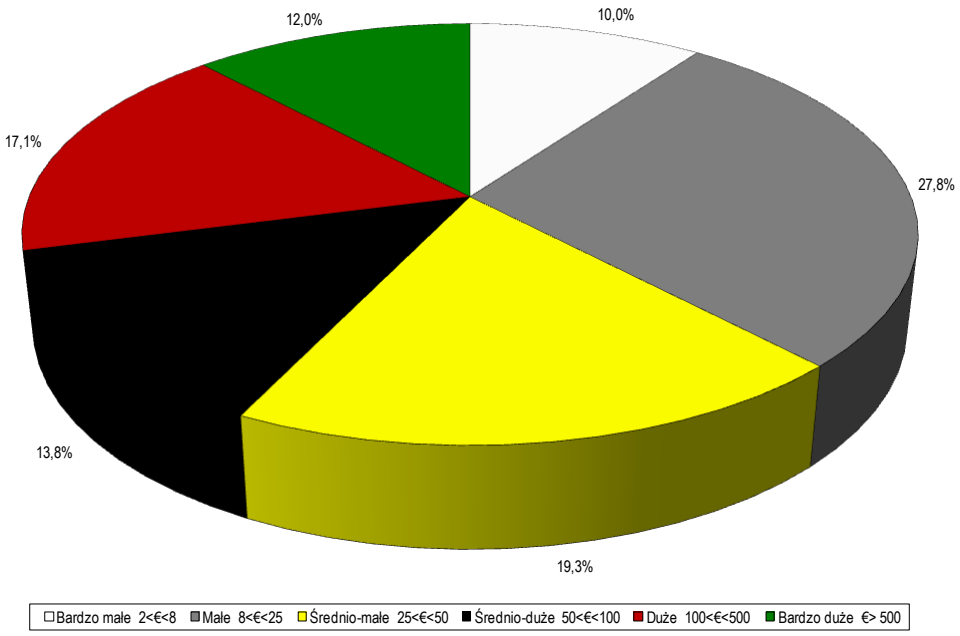

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy był wyższy w gospodarstwach większych ekonomicznie. Działalność większości gospodarstw (oprócz gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO) opierała się głównie na własnych zasobach pracy. W gospodarstwach dużych wykorzystanie najemnej siły roboczej było wyraźnie wyższe, a jej wielkość przewyższała nakłady pracy własnej. Natomiast w gospodarstwach największych nakłady pracy najemnej były ponad 30-razy wyższe od nakładów pracy własnej (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że w gospodarstwach do 100 tys. euro SO licznie reprezentowane były gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna. Natomiast odmienna relacja w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro wynikała z dominacji gospodarstw osób prawnych w tej klasie wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo wg. klas wielkości ekonomicznej

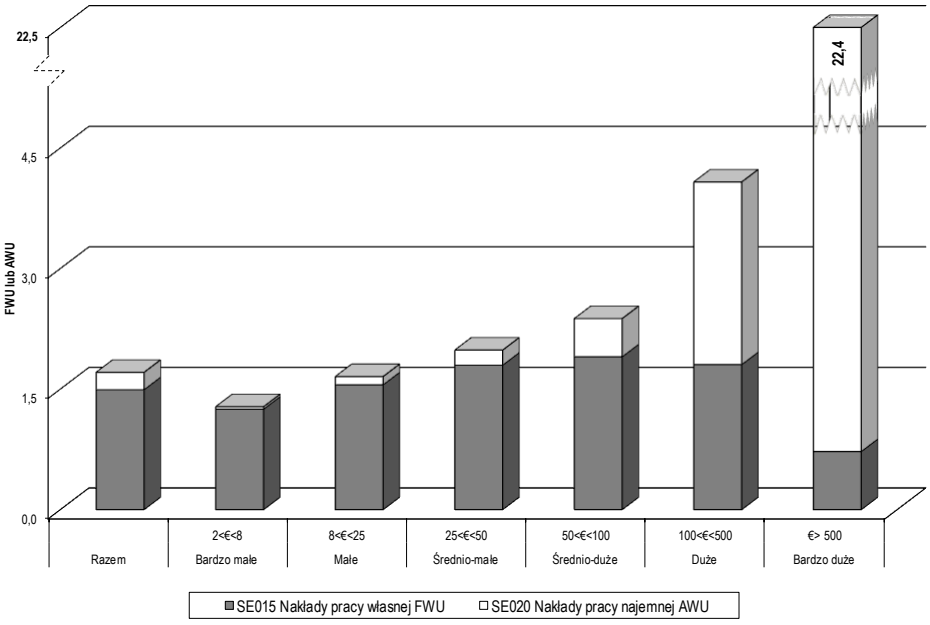

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego możemy mówić o zwiększaniu zasobów posiadanych użytków rolnych w badanych gospodarstwach. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej[10]. W większości klas wielkości ekonomicznej w strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne. Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie (Wykres 2.2-5), wynosił przeciętnie 27% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa z 11% w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) do ponad 64% w grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO) (patrz: Wykres 2.2-6).

[10] Patrz: przypis 1 na str. *5*.

Wykres 2.2-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa wg. klas wielkości ekonomicznej

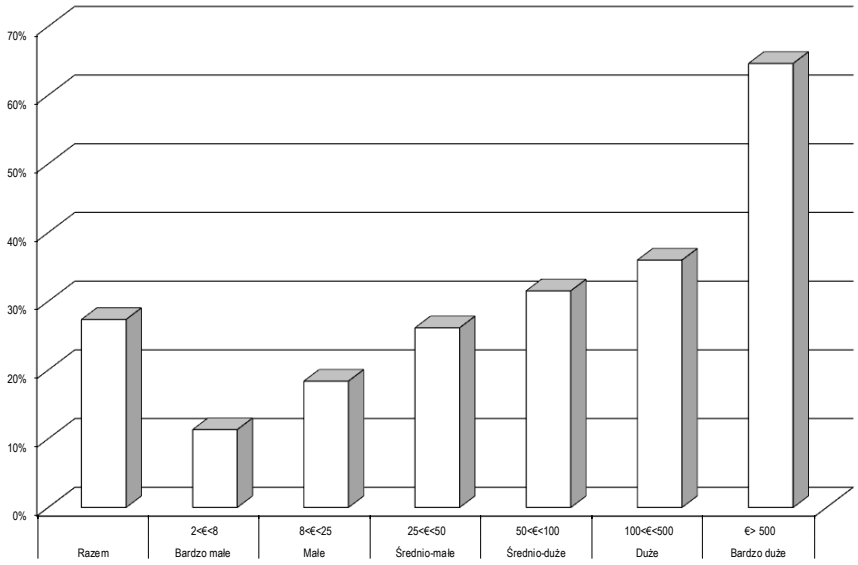

Najwyższą produktywność ziemi (mierzoną wartością produkcji na 1 ha użytków rolnych) uzyskały gospodarstwa duże i bardzo duże, a więc powyżej 100 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-7). Należy przy tym zaznaczyć, że w tych klasach dość dużą grupę stanowiły gospodarstwa nastawione na chów drobiu (21%), trzody chlewnej (15%), jak również dość duży udział miały gospodarstwa ogrodnicze (16%) (porównaj: Wykres 1.5-1). Proporcjonalnie do produktywności ziemi mierzonej wartością produkcji ogółem, zmieniała się także wartość produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych, przy czym najwyższa była w gospodarstwach dużych (100 do 500 tys. euro SO). Dość równomiernie wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zwiększała się również wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha UR (wyjątek gospodarstwa powyżej 500 tys. euro SO).

Wykres 2.2-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

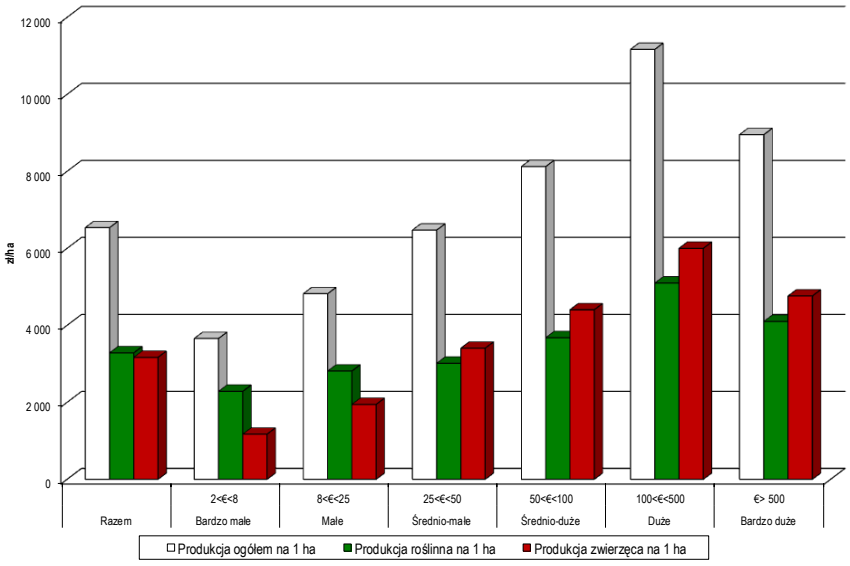

W klasach wielkości ekonomicznej od 2 do 25 tys. euro SO udział produkcji roślinnej był wyższy niż produkcji zwierzęcej. W gospodarstwach (od 25 tys. euro SO) udział produkcji zwierzęcej w produkcji ogółem przekraczał nieznacznie 50%. Udział pozostałej produkcji był bardzo mały i wynosił maksymalnie 5,5% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej

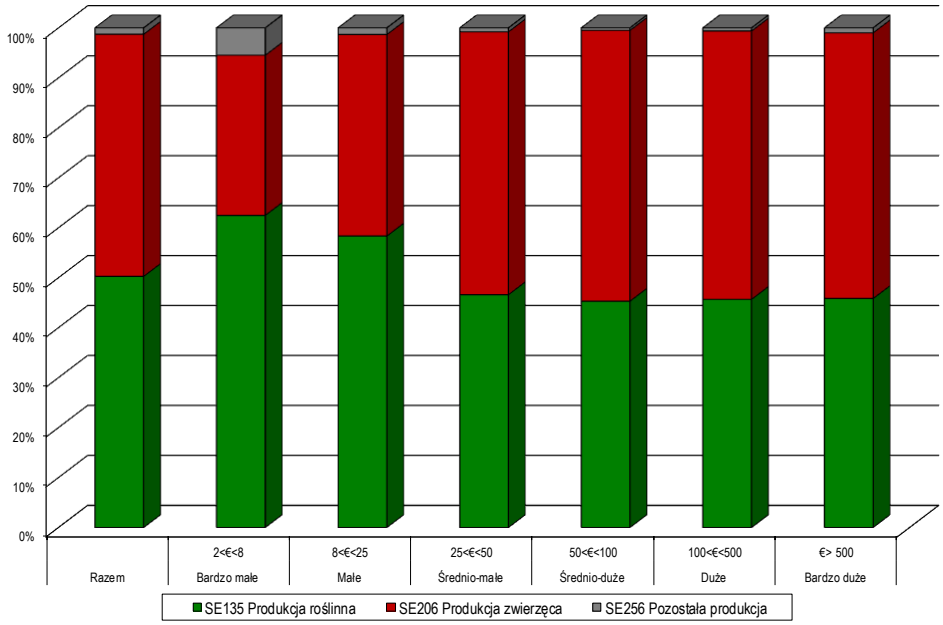

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, malał udział wartości przekazań produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji (patrz: Wykres 2.2-9).

Wartość zużycia wewnętrznego zwiększała się wraz z wielkością klasy ekonomicznej od ok. 5 tys. zł do 348 tys. zł na gospodarstwo, ale jej udział w strukturze produkcji był coraz niższy. Odstępstwem od tej prawidłowości były gospodarstwa największe, w których wskaźnik ten osiągnął wartość zbliżoną do gospodarstw z poprzedniej klasy.

Wykres 2.2-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej

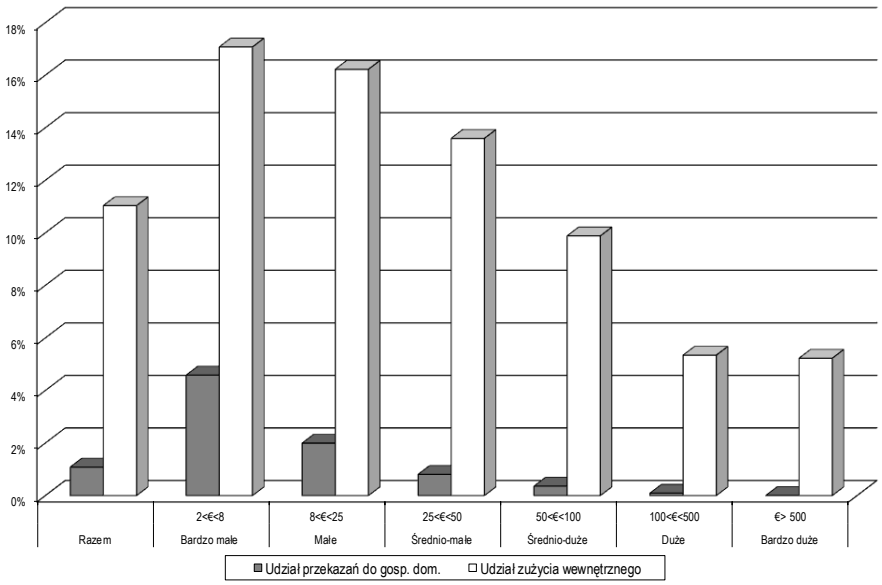

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększała się wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU (Wykres 2.2-10). W gospodarstwach dużych i bardzo dużych (powyżej 100 tys. euro SO) produktywność zwierząt była o ponad 90% wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jak i intensywnością produkcji zwierzęcej.

Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU wg. klas wielkości ekonomicznej

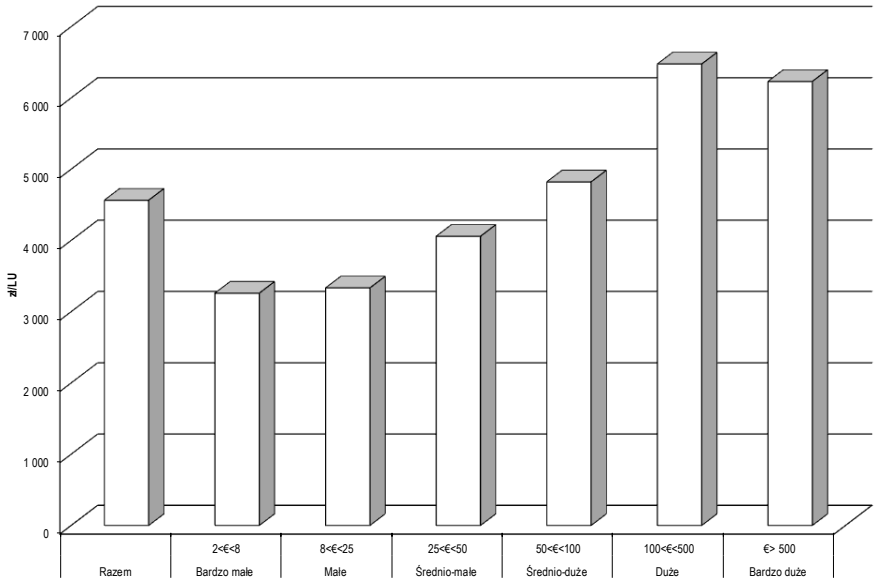

Analizowane prawidłowości produktywności ziemi powiązane są z poziomem kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 2.2-11). Proporcjonalnie do przyrostu kosztów ogółem na 1 ha UR, zwiększały się także koszty bezpośrednie, które są głównym czynnikiem wzrostu produktywności ziemi (wyjątek gospodarstwa powyżej 500 tys. euro SO).

Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych był praktycznie na tym samym poziomie w prawie wszystkich klasach wielkości ekonomicznej i dopiero w gospodarstwach powyżej 500 tys. euro SO nastąpił ich wyraźny wzrost.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

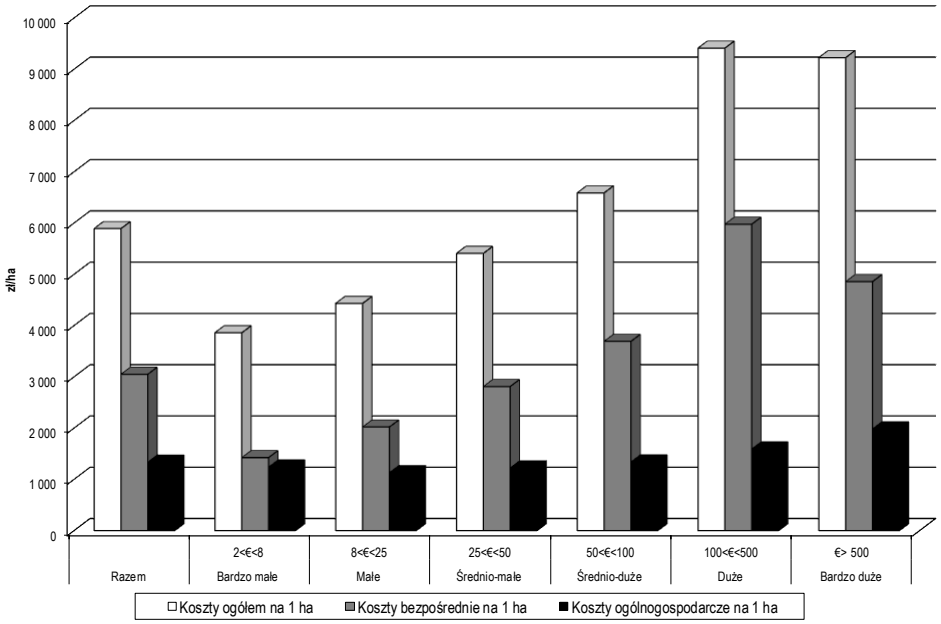

Udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem gospodarstw do 100 tys. euro SO zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z 37 do 63%). Przy czym w gospodarstwach największych, powyżej 100 tys. euro SO nastąpił jednak spadek ich udziału do 53% (patrz: Wykres 2.2-12). Było to związane ze zmniejszającym się udziałem kosztów ogólnogospodarczych (wyjątek gospodarstwa bardzo duże) i amortyzacji w miarę wzrostu skali gospodarowania. W gospodarstwach dużych i bardzo dużych znaczną liczebnie grupę stanowiły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na chów drobiu i trzody chlewnej. W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach ogółem bardzo mocno się obniżał. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanej produkcji. Bardzo wyraźnie wzrastał zaś udział kosztów czynników zewnętrznych, z 3,0% w gospodarstwach bardzo małych do 19% w bardzo dużych. Związane jest to z dużym udziałem pracy najemnej,

co znajduje odzwierciedlenie w wysokich kosztach wynagrodzeń w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro SO.

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej

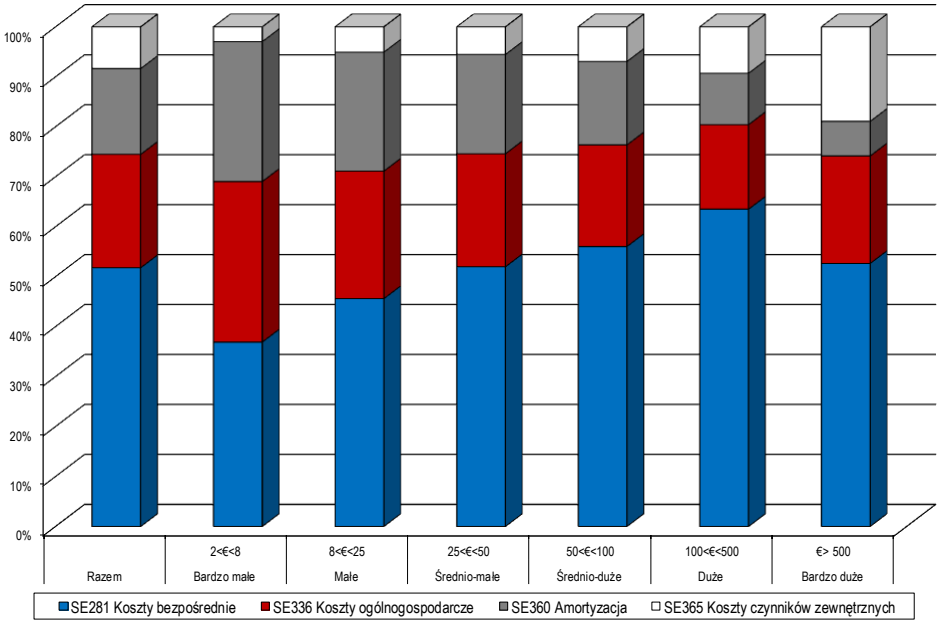

Najniższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji (patrz: Wykres 2.2-13) był w gospodarstwach średnich, w których wyniósł około 0,8 zł. W gospodarstwach mniejszych, a także większych ekonomicznie od tych klas koszty były wyraźnie wyższe, a w gospodarstwach bardzo małych i bardzo dużych przekroczyły wartość produkcji liczonej w cenach rynkowych i wyniosły odpowiednio 1,05 oraz 1,03 zł. Oznacza to przewagę kosztów nad produkcją – stratę.

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej

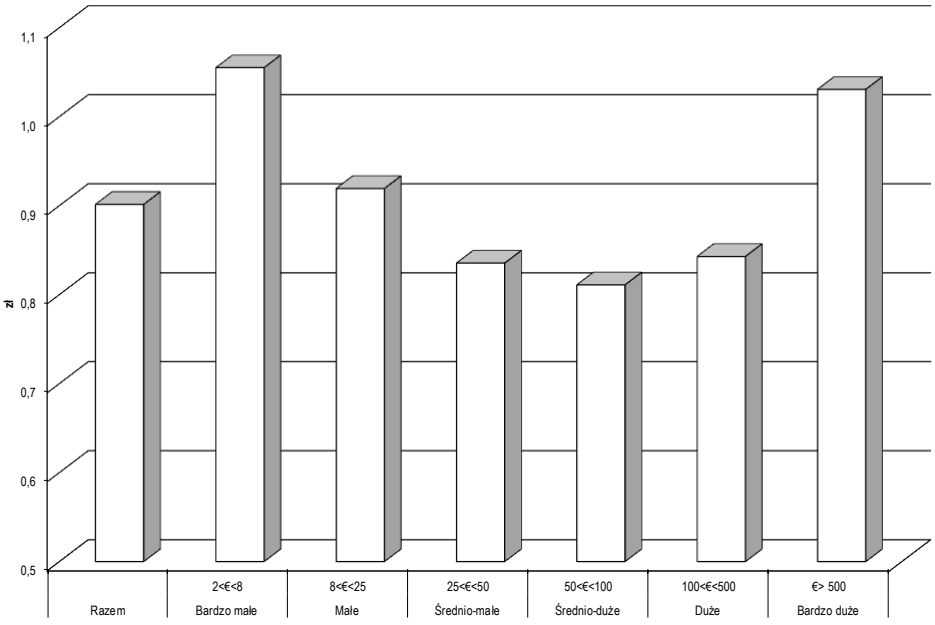

Relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem zmieniała się z 38% w gospodarstwach poniżej 8 tys. euro SO, do 54% w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-14). Tak duże różnice efektywności kosztów bezpośrednich związane są niewątpliwie ze strukturą wytwarzanej produkcji, a tym samym strukturą kosztów bezpośrednich.

Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej

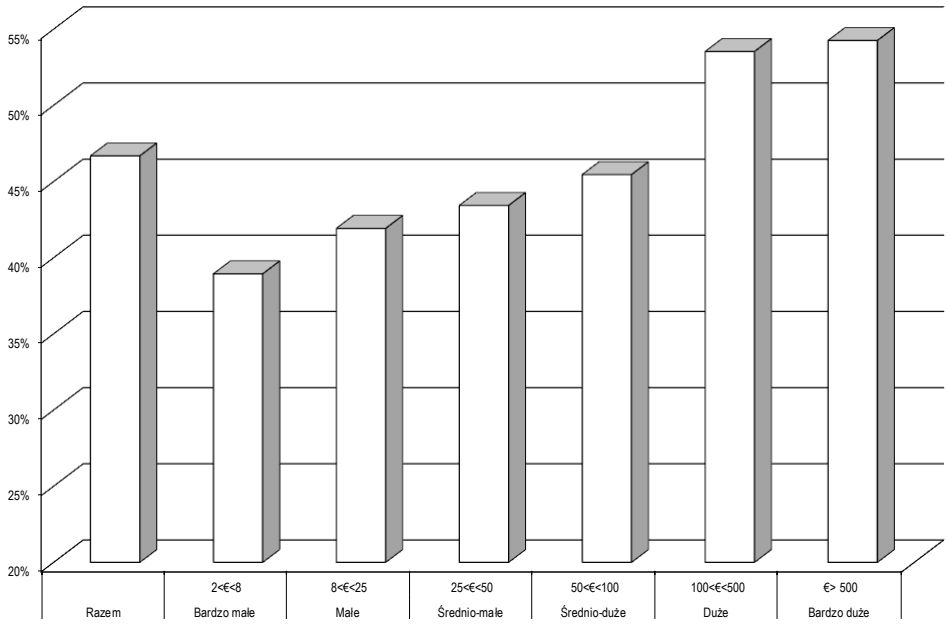

Dominującym składnikiem kosztów bezpośrednich wszystkich klas wielkości ekonomicznej był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 2.2-15). Udział tych kosztów był praktycznie na takim samym poziomie – od 26 do 37%. Tylko w gospodarstwach od 100 do 500 tys. euro SO odnotowano jego największy udział – 57%. Związane to było niewątpliwie z udziałem pogłowia zwierząt ziarnożernych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw. Udział kosztów pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym w kosztach bezpośrednich był praktycznie na takim samym poziomie (z wyjątkiem gospodarstw dużych, w których udział tych pasz był bardzo niski, co można tłumaczyć większym udziałem pogłowia zwierząt ziarnożernych w tej grupie gospodarstw).

Udział kosztów środków ochrony roślin, kosztów nawozów w kosztach bezpośrednich utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie. Natomiast koszt nasion i sadzonek obniżał się wraz wielkością ekonomiczną, z 13% do 7%.

Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej oraz zwierzęcej stanowiły niewielki udział kosztów bezpośrednich. Najwyższe były w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich wg. klas wielkości ekonomicznej

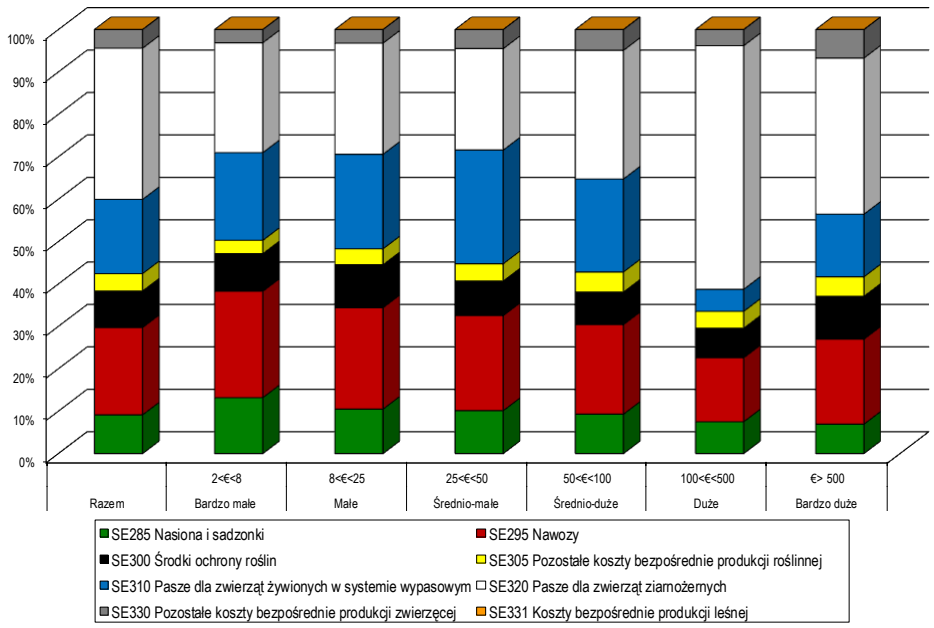

Koszty nawożenia i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-16) bardzo silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W gospodarstwach największych ekonomicznie, koszty nawożenia były prawie 2,7-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych, a koszty ochrony roślin 3,8-krotnie. Mimo tak dużych różnic w poziomie kosztów nawożenia i środków ochrony roślin produktywność ziemi w gospodarstwach bardzo dużych była tylko 2,4-krotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych.

Koszt nasion i sadzonek na 1 ha również wzrastał wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (wyjątek gospodarstwa bardzo duże).

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

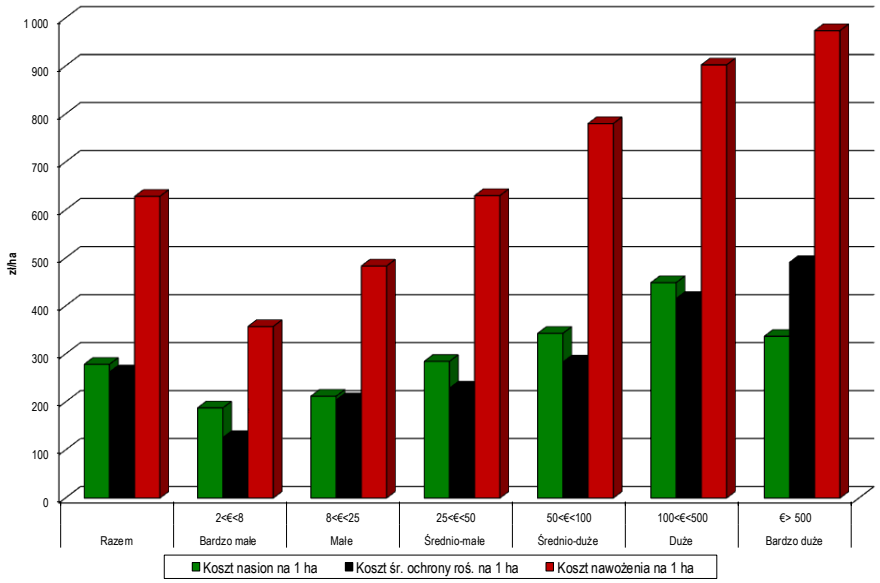

Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku także obserwowany był wzrost kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Poziom tych kosztów w gospodarstwach bardzo dużych był prawie 2-krotnie wyższy niż w gospodarstwach bardzo małych. Wiąże się to niewątpliwie ze zróżnicowaniem działalności produkcyjnej i energochłonnością stosowanej technologii produkcji.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

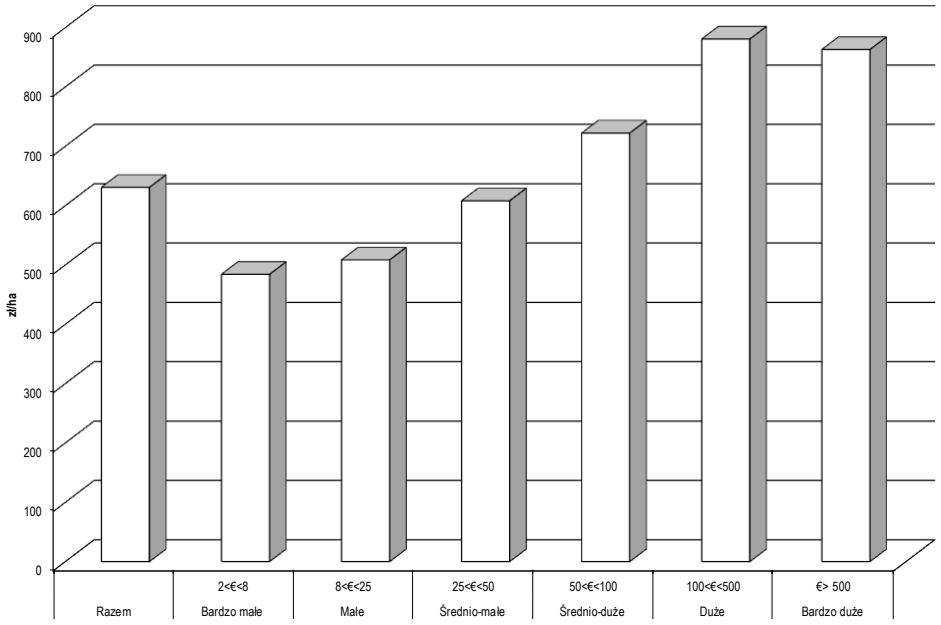

Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wg. klas wielkości ekonomicznej

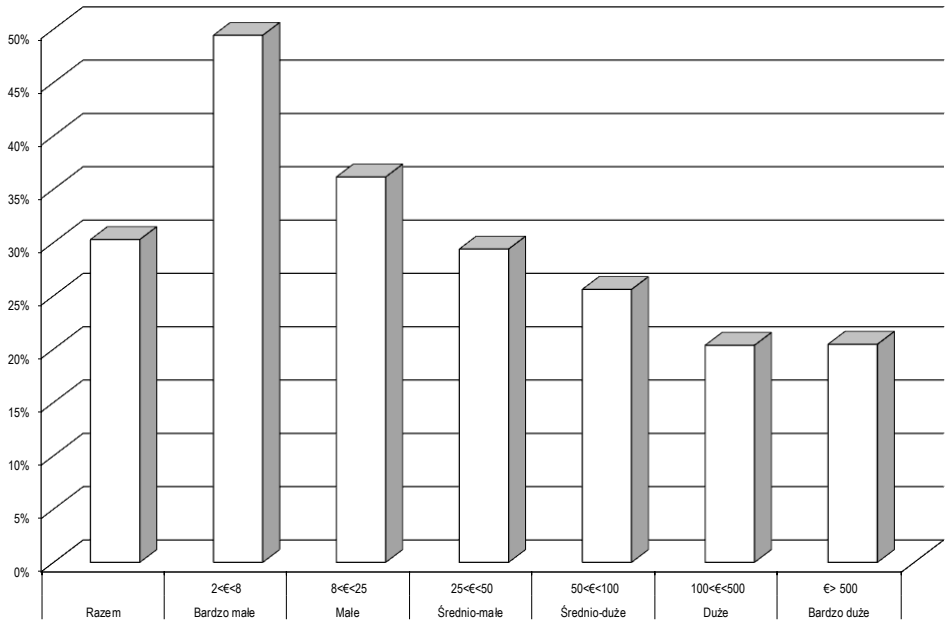

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, z wyjątkiem gospodarstw bardzo dużych. W gospodarstwach bardzo małych wyniósł on 50%. Natomiast w gospodarstwach dużych i w bardzo dużych 20% (patrz: Wykres 2.2-18). Wytwarzana nadwyżka jest pochłaniana przez amortyzację najprawdopodobniej nie w pełni wykorzystanych środków trwałych.

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów[11].

W tym przypadku warto zwrócić uwagę na stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału) w działalności gospodarstw bardzo dużych. W gospodarstwach tych ponad 70% wartości dodanej netto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych, w tym aż 60% stanowił udział wynagrodzeń. Jest to prawie 9 razy więcej niż w gospodarstwach bardzo małych. Potwierdza to fakt oparcia działalności gospodarczej przez gospodarstwa największe na czynnikach zewnętrznych, przede wszystkim na pracy najemnej i kapitale obcym (porównaj Wykres 2.2-5 i Wykres 2.2-30). Należy zwrócić uwagę, że ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów bez względu na sytuację dochodową, gospodarstwa te są znacznie bardziej wrażliwe na wszelkie zmiany koniunktury (patrz: Wykres 2.2-19).

Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto wg. klas wielkości ekonomicznej

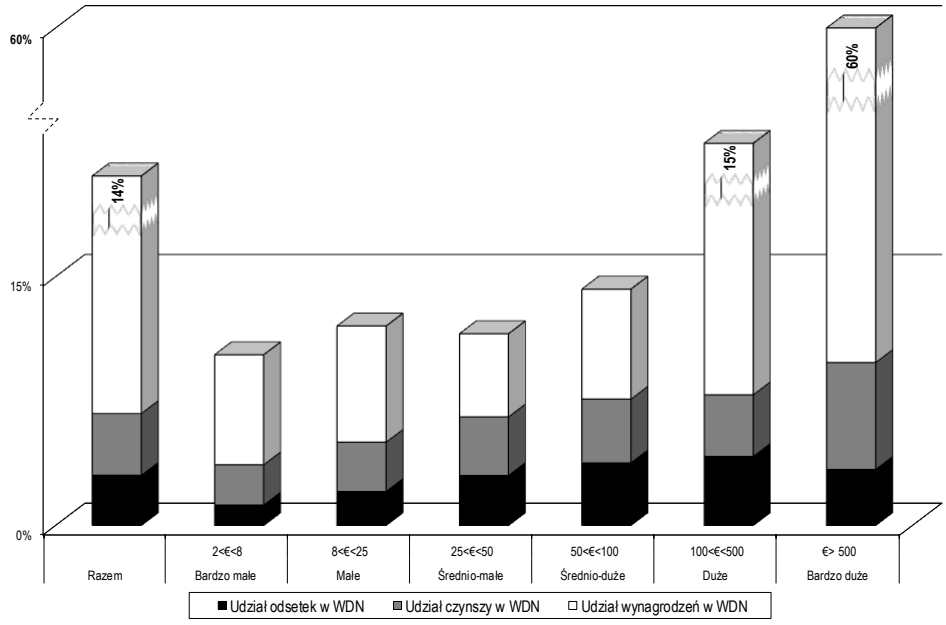

[11] Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (Wykres 2.2-20). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztochłonność produkcji roślinnej silnie rosła. W gospodarstwach bardzo małych koszty produkcji roślinnej na 1 ha wyniosły 716 zł, a w gospodarstwach bardzo dużych 2 025 zł, były więc prawie 3-krotnie większe.

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha wg. klas wielkości ekonomicznej

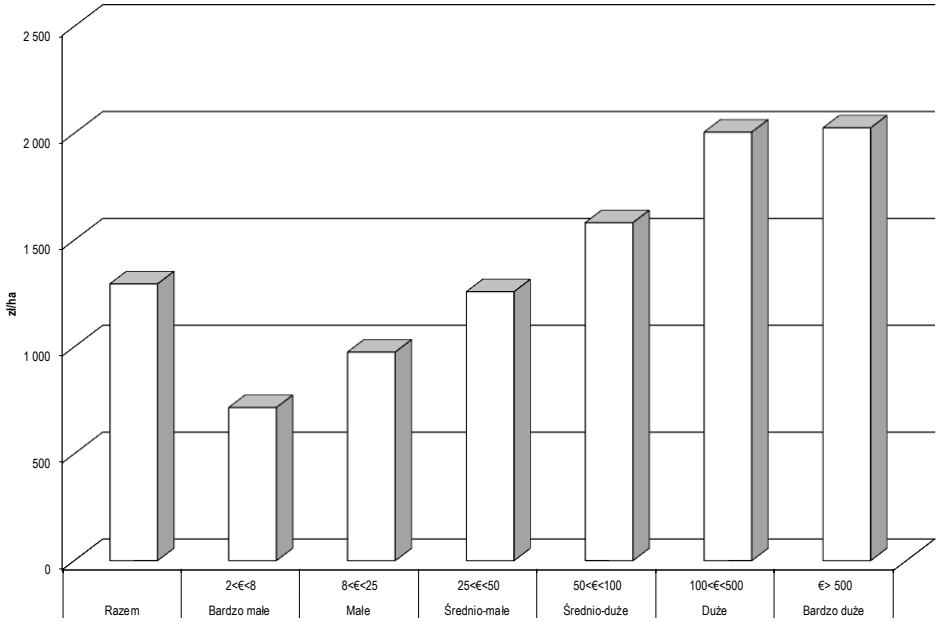

Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU była także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (Wykres 2.2-21). Jednak w gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były niewielkie, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże. Wpływa na to zróżnicowanie udziału zwierząt ziarno- i trawożernych oraz systemu żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują pasze własne.

Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU wg. klas wielkości ekonomicznej

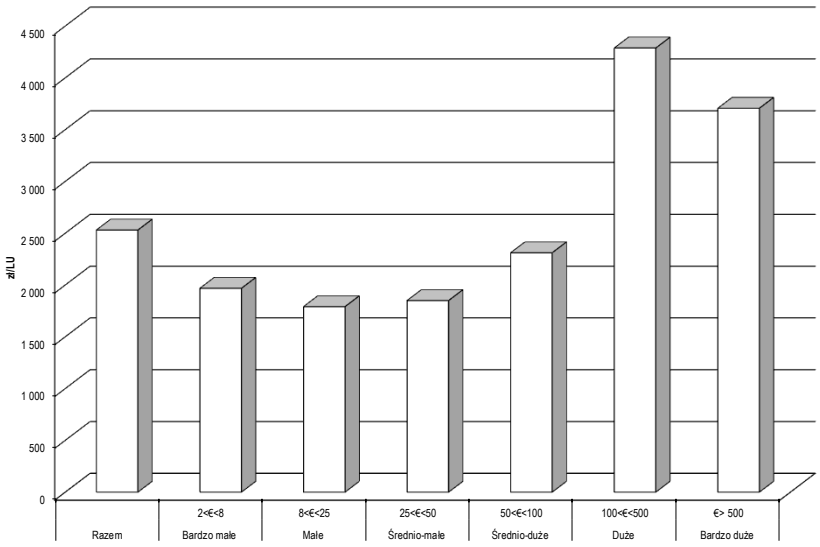

W średnim gospodarstwie wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną praktycznie nie przekroczyła przeciętnego wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej[12]. Występowały jednak pod tym względem istotne różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą było w tym przypadku 25 tys. euro SO. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg wielkości ekonomicznej przekraczały przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach powyżej 50 tys. euro SO nawet kilkakrotnie). Warto przy tym zwrócić uwagę, że w gospodarstwach bardzo dużych relacja ta była gorsza niż w poprzedniej klasie wielkości ekonomicznej. Z kolei gospodarstwa o wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro SO osiągnęły zdecydowanie gorsze relacje – od 22% do 54% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-22).

Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. klas wielkości ekonomicznej

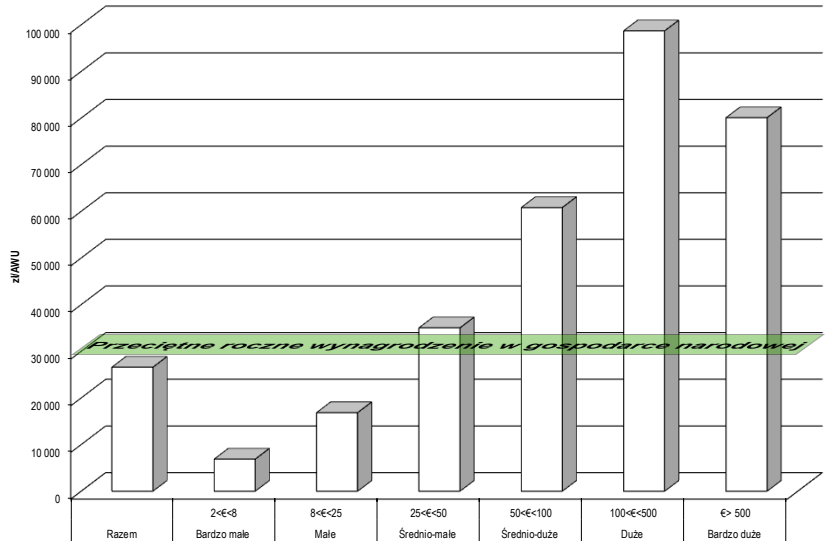

[12] Patrz: przypis 8, na str. 15.

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

Podobnie jak w przypadku produkcji, wielkość ekonomiczna gospodarstw wyznacza ich zdolność do tworzenia dochodów. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że jego wielkość była silnie związana z wielkością ekonomiczną. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu. Dochód na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto osiągnęły gospodarstwa w grupach powyżej 25 tys. euro SO. W grupie gospodarstw bardzo dużych (powyżej 500 tys. euro SO), dochód ten był wielokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa bardzo małe zrealizowały dochód wynoszący zaledwie 20% średniego wynagrodzenia netto. Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że prawie 80% gospodarstw z pola obserwacji Polskiego FADN stanowiły gospodarstwa poniżej 25 tys. euro SO, które zrealizowały dochód na poziomie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23 oraz porównaj Wykres 1.5-1).

Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej wg. klas wielkości ekonomicznej

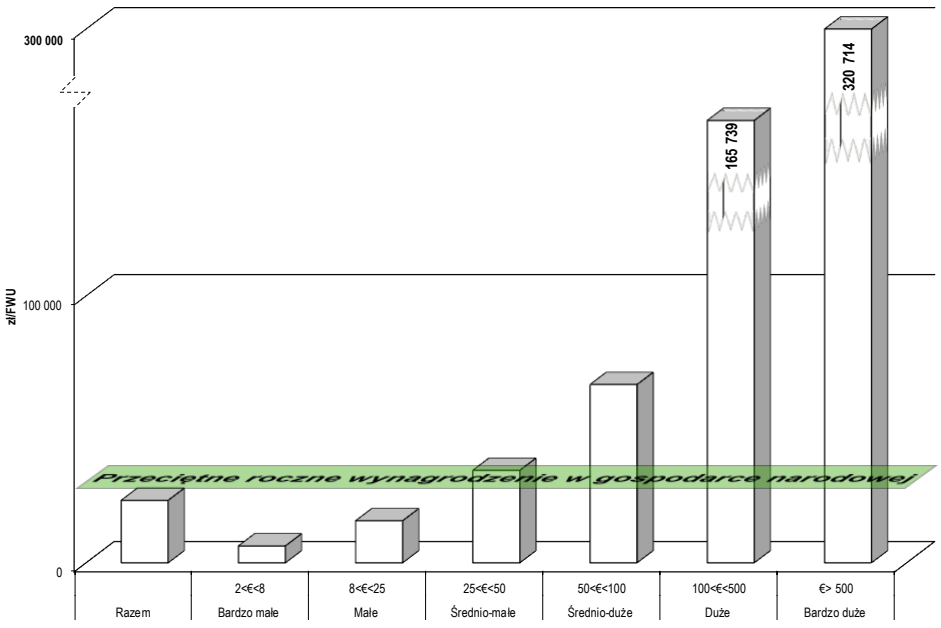

Gospodarstwa poniżej 50 tys. euro SO wykazują dochód przeważnie tylko dzięki dopłatom (patrz: Wykres 2.2-24). Jest to związane z niskimi dochodami obserwowanymi w tych gospodarstwach. Podobna sytuacja (dopłaty przewyższające dochód) jest również w grupie największych gospodarstw. Wynika ona ze strat, które wykazują gospodarstwa osób prawnych. Jedynie gospodarstwa od 50 do 500 tys. euro SO generują dochód zdecydowanie przewyższający dopłaty. Porównując dochód z dopłatami należy pamiętać, że prezentowane są wyniki średnie oraz, że aż 11% gospodarstw zanotowało stratę.

Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego wg. klas wielkości ekonomicznej

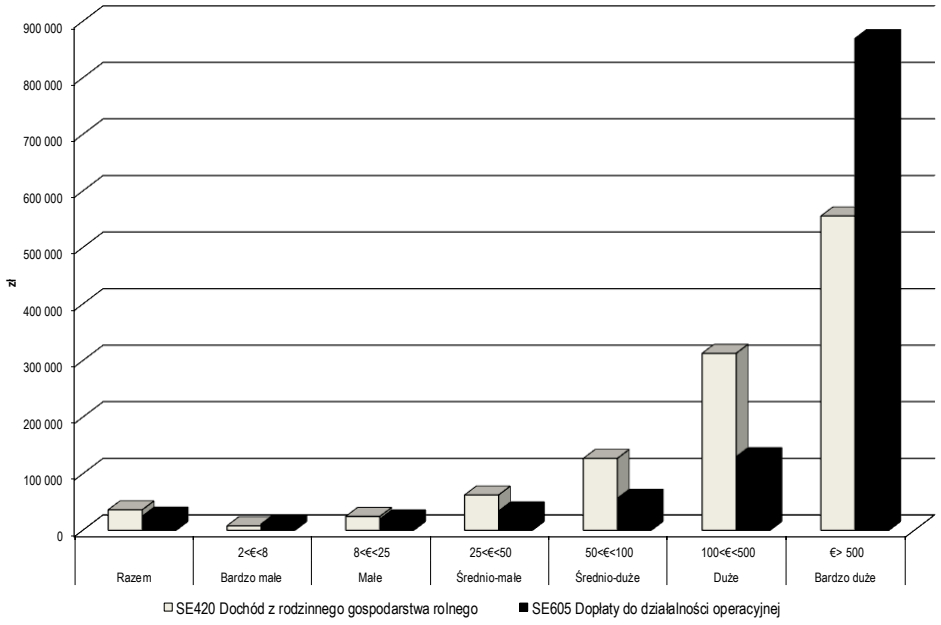

Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia czynników wytwórczych. Efektywność ta zwiększała się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, jednak w gospodarstwach największych mocno się obniżyła. W gospodarstwach dużych wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła ponad 3,7 tys. zł – podczas gdy w gospodarstwach bardzo małych niespełna 1 tys. zł. Z ogólnego trendu wyłamały się gospodarstwa bardzo duże. Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych w tych gospodarstwach kształtowała się na poziomie 2,5 tys. zł (Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

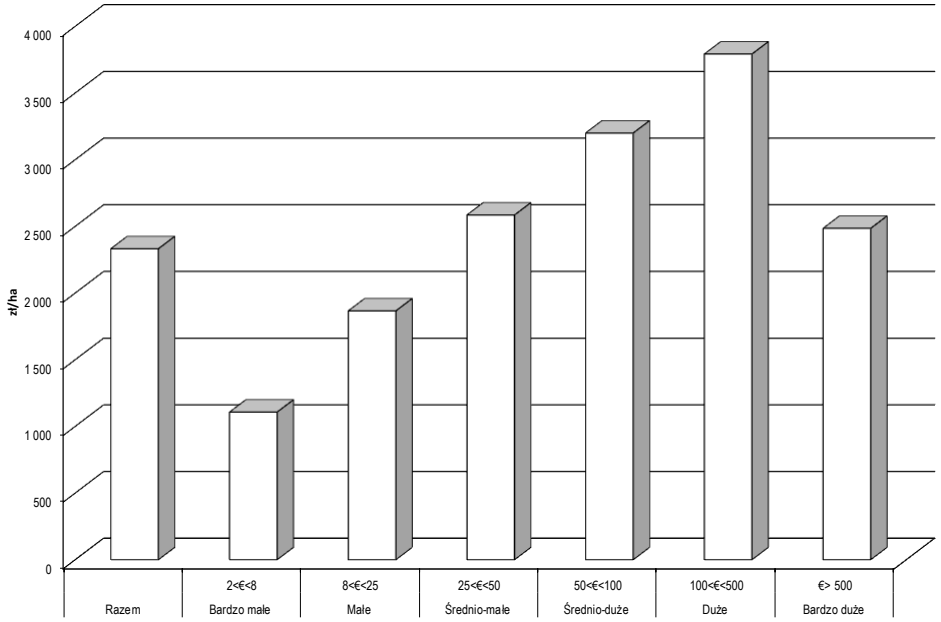

W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dodaną netto (porównaj: Wykres 2.2-25 i Wykres 2.2-26). Różnica polega na tym, że w gospodarstwach bardzo dużych dochód na 1 ha UR tylko nieznacznie był wyższy niż w gospodarstwach małych.

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

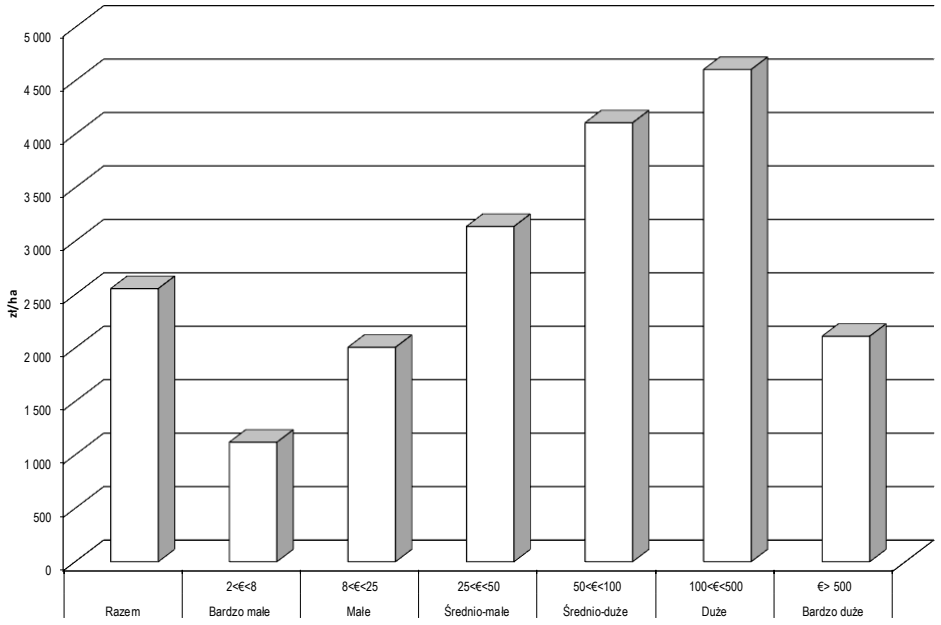

W gospodarstwach różniących się wielkością ekonomiczną, różna jest także struktura aktywów (patrz: Wykres 2.2-27). Zaobserwowano, że udział środków trwałych nieznacznie malał w gospodarstwach do 100 tys. euro SO, a wyraźnie był niższy w gospodarstwach dużych, a zwłaszcza w bardzo dużych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku gospodarstwa duże były w korzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierżawionego (porównaj Wykres 2.2-6).

Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

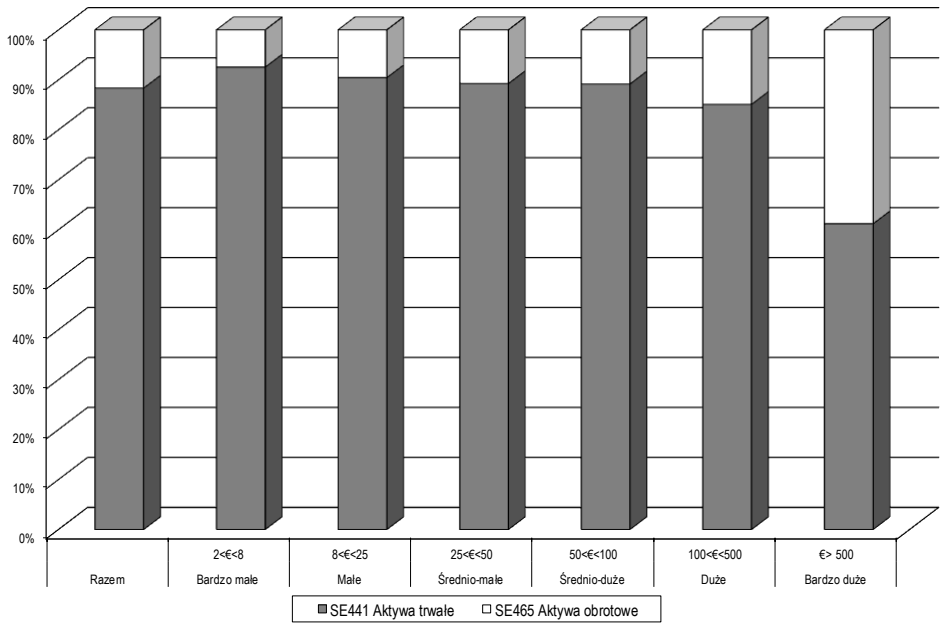

W strukturze aktywów trwałych, w większości klas wielkości ekonomicznej, dominowała ziemia. Jedynie w klasie gospodarstw powyżej 500 tys. euro SO udział ziemi nieznacznie przekroczył 35% środków trwałych (patrz: Wykres 2.2-28). Za wyjątkiem wspomnianej klasy wielkości ekonomicznej udział wartości ziemi w strukturze aktywów kształtował się na poziomie zbliżonym do przeciętnego. Jednakże najwyższym udziałem ziemi charakteryzowały się gospodarstwa małe. Inną tendencję można zauważyć w przypadku udziału budynków i budowli, które są drugim ważnym składnikiem środków trwałych. Najniższym udziałem charakteryzowały się gospodarstwa średnie. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw, jedynie w gospodarstwach dużych i bardzo dużych nieznacznie się obniżył. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa bardzo duże.

Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

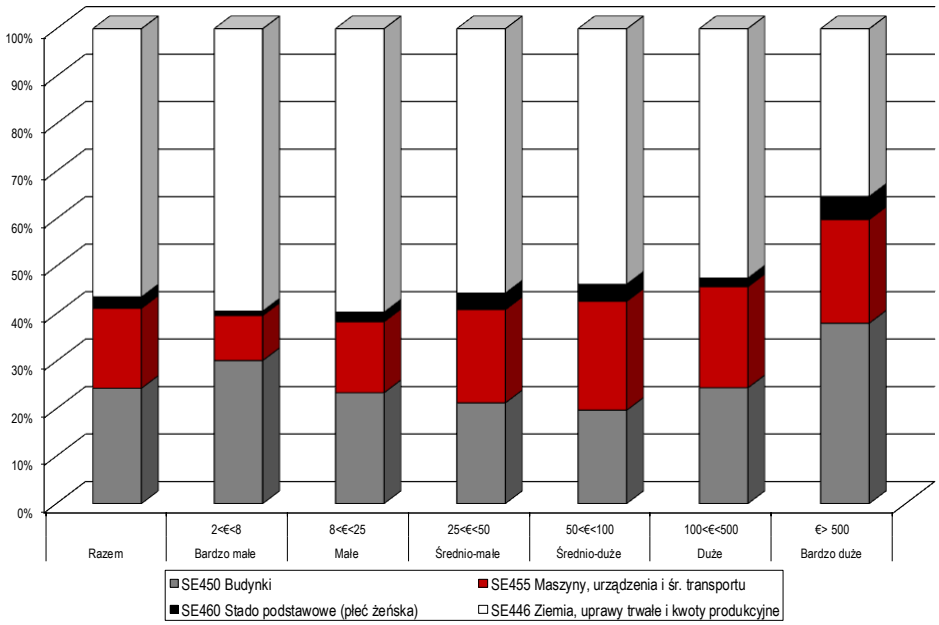

W strukturze aktywów obrotowych, w gospodarstwach małych i średnich, dominowały zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach największych pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 2.2-29). Wartość stada obrotowego miała największy udział w gospodarstwach małych i średnich.

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

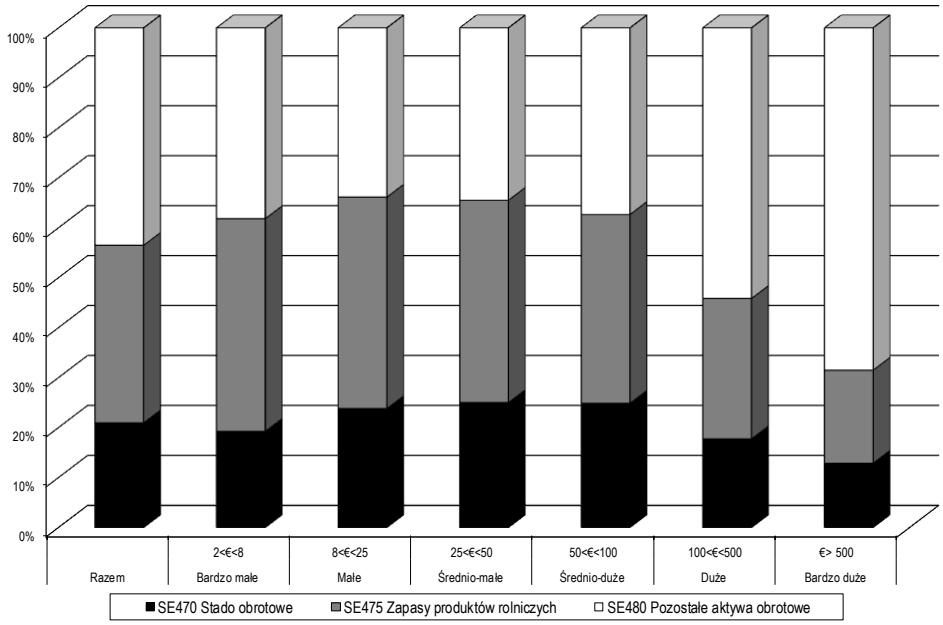

Struktura pasywów wykazała również silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Im większe były gospodarstwa pod względem ekonomicznym, tym większy był udział kapitału obcego w finansowaniu majątku. Zadłużenie największych gospodarstw wahało się od 15-18%. Udział zadłużenia długoterminowego we wszystkich klasach przekraczał 56% zadłużenia ogółem.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych wg. klas wielkości ekonomicznej

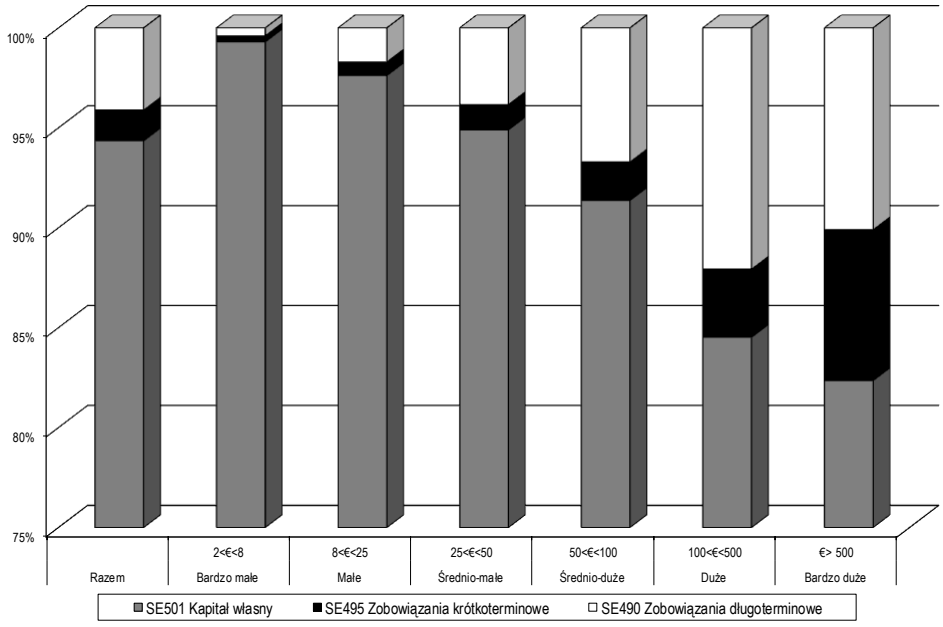

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) od klasy gospodarstw bardzo małych do średnio dużych kształtował się praktycznie na tym samym poziomie. W gospodarstwach dużych osiągnął najwyższy poziom, natomiast w gospodarstwach bardzo dużych nastąpił znaczny spadek tej relacji.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem wg. klas wielkości ekonomicznej

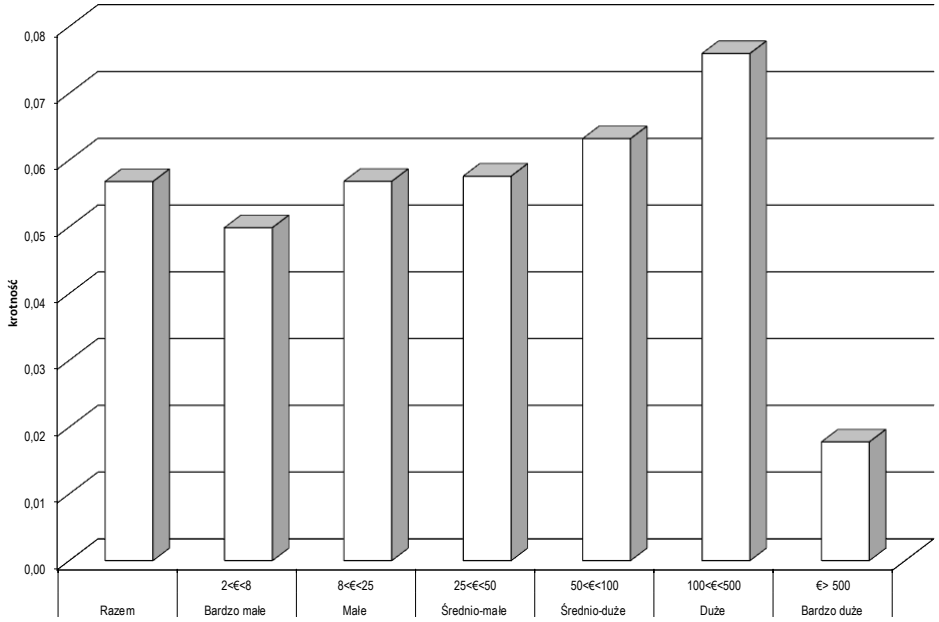

Wnioski

1. Najwięcej gospodarstw włączonych do pola obserwacji Polskiego FADN (48%) charakteryzowało się typem mieszanym. Są to gospodarstwa wielokierunkowe, czyli nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą. Pomimo tego, że gospodarstwa te dysponowały w sumie największymi zasobami wytwórczymi, to ich udział w wytworzonym dochodzie wyniósł tylko 29%.
2. Najkorzystniejsze wyniki ekonomiczne uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu. Jest to głownie skutek warunków rynkowych jakie panowały w tym okresie. Były to gospodarstwa charakteryzujące się jedną z najmniejszych powierzchnią użytków rolnych. W gospodarstwach tych tylko 11% dopłat do działalności operacyjnej uczestniczyło w tworzeniu dochodu. Największą efektywnością gospodarowania, mierzoną relacją kosztów do produkcji, charakteryzowały się gospodarstwa ogrodnicze i z krowami mlecznymi. Dość dobrze również wypadły gospodarstwa z drobiem. Najmniej korzystna sytuacja finansowa w 2014 roku była w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych oraz z uprawami trwałymi. W gospodarstwach tych koszt wytworzenia produkcji był wyższy od jej wartości.
3. Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji roślinnej na 1 ha UR w gospodarstwach sklasyfikowanych według typów rolniczych i klas wielkości ekonomicznej korespondowała z intensywnością produkcji mierzoną poziomem kosztów bezpośrednich na 1 ha UR, jednak przyrost produktywności wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw nie dorównywał przyrostowi intensywności produkcji. Świadczy to o malejącej efektywności intensyfikacji produkcji.
4. Poziom zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym, a następnie w nim zużytych) oraz przekazań produktów do gospodarstwa domowego wskazuje na wciąż powszechny w polskim rolnictwie model gospodarstwa tradycyjnego o organicznej strukturze i zarządzaniu. Zjawisko to głównie obserwujemy w gospodarstwach o małej wielkości ekonomicznej oraz w gospodarstwach mieszanych, których w polu obserwacji jest najwięcej i nastawionych na chów zwierząt trawożernych.
5. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na1 ha użytków rolnych wśród grup gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch kryteriów grupowania (TF8, ES6), uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (14 533 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100 – 500 tys. euro SO (3 791 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 315 zł) oraz gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (1 106 zł).

6. Najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu (147 976 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 500 i więcej tys. euro SO (320 714 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa z uprawami trwałymi (12 684 zł) oraz gospodarstwa od 2 do 8 tys. euro SO (6 307 zł).
7. Gospodarstwa w typach uprawy trwałe, zwierzęta trawożerne oraz mieszane funkcjonują dzięki dopłatom. Natomiast jedynie gospodarstwa z produkcją drobiu i warzyw charakteryzują się znacznym poziomem dochodu bez uwzględnienia dopłat.
8. Najmniejsze i największe gospodarstwa muszą korzystać z dopłat aby pokryć koszty i wykazać nadwyżkę. Jedynie gospodarstwa średnie są w stanie wytworzyć dochód bez korzystania z dopłat.
9. Pogorszenie się sytuacji finansowej w gospodarstwach z uprawami trwałymi wynika ze zmniejszenia wartości produkcji (skutki embarga rosyjskiego). Nadzwyczajne wsparcie dla producentów niektórych owoców i warzyw nie zrekompensowało spadku dochodów.
10. Średnia wartość dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego w większości analizowanych typów rolniczych (z wyjątkiem gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych, z produkcją mieszaną, wyspecjalizowanych w uprawach trwałych oraz z uprawami polowymi) kształtowała się w 2014 roku na poziomie niższym niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej.
11. Dochód wyższy od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (30 915 zł/osobę w 2014 r.) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO, których udział w polu obserwacji stanowił jednak zaledwie 20%.
12. Sytuacja finansowa gospodarstw w poszczególnych typach rolniczych i klas wielkości ekonomicznej była mocno zróżnicowana i znacznie odbiegała od przeciętnej („Razem") z pola obserwacji Polskiego FADN. Dlatego też podczas analizy sytuacji ekonomiczno-finansowej należy oddzielnie omawiać poszczególne wyselekcjonowane grupy gospodarstw.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB